Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 10. LISTOPAD 1938. GOD. VI.

Izlazi mjesečno.— Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. Pojedini brojevi Din 5'—

ZAGREB
REVIJA DRUŠTVA ZAGREPČANA
BROJ 10. GOD. VI. LISTOPAD 1938

Dr. Zlatko Herkov: (Svršetak)

SLUŽBA GRADSKOG DEKANA U PROŠLOSTI GRADA ZAGREBA

No, i ovaj puta nije kod toga ostalo. Već godine 1733. susrećemo ponovno dekana. Godine 1740. nije služba dekana popunjena obzirom na slabe financijske prilike grada, pa je za ovu godinu biran samo špan (Ivan Mikulić). Isto se ponovilo i godine 1741. Slijedeće godine je odlučeno, da službu dekana vrši iz razloga štednje gradski sudac. Isto je odlučeno i narednih godina, no s time, da sudac za taj svoj trud prima posebnu plaću, čime je i prvobitni razlog (štednja) faktično prestao. Ovo je stanje potrajalo sve do godine 1750. Te je godine odlučeno, da se dekanat razdijeli od službe suca i ponovno kao posebna služba uspostavi, i to s razloga, što grad faktično nije imao koristi od toga, što je sudac vršio ujedno i službu dekana, jer je za to primao uz svoju plaću i plaću dekana. Prema tome nije postojao razlog, da se to stanje uzdrži, pa se pristupilo ponovno izboru dekana.[17]) (Izabran je Ladislav Szalle). Uz dekana biran je i špan. Ovo stanje potrajalo je do godine 1759. Kroz to vrijeme obnašali su čast gradskog dekana senatori Ladislav Szalle (g. 1751.), Adam Ballogh (g. 1752.) i Franjo Hadrović (g. 1753—1754—1757). Godine 1758. izabran je prigodom restauracije magistrata 15. travnja za gradskog dekana ponovno Franjo Hadrović, ali mu nije određena plaća, pošto je Kraljevska komora[18]) međutim odredila da se gradskom dekanu

[17]) Cit. Proth. rest. 1743.—1834. na str. 66.: ». . . . et communibus omnium votis decisa est, ut nimirum id Decanale officium ab officio Iudicatus separetur, et alteri comferatur, cum aliunde ex prodicta conjunctione Civitas nullum emolumentum sentiret, hactenus enim existen Judices et simul Decani Salarium Decanale percepiebant . . .«

Cit. Proth. na str. 68.: »Cum autem officium Decanale ab offo Judiatus modo qvio divisum et sejunctum sit, adeoq(ve) alteri Magistratuali personae conferendum veniat . . .«

[18]) Kraljica Marija Terezija osnovala je g. 1757. za Hrvatsku posebno Ravnateljstvo Kraljevske komore ugarske, kojemu su bili slobodni kraljevski gradovi o svemu podvrgnuti (Klaić: Zagreb, 1910—1913., str. 43).

za vršenje službe nema više isplaćivati nikakva nagrada. Obzirom na to gradski je magistrat u svom izvještaju o restauraciji od 5. svibnja iste godine umolio navedenu Komoru, da se iznimno gradskom dekanu odobri plaća.[19])

Izgleda, da je ovo izvješće bilo za službu dekana otsudno, jer je Kraljevska komora već 13. kolovoza iste godine odgovorila, da je dekan dužan o svom poslovanju polagati račun, pa da službu dekana prema tome ne mogu vršiti senatori, nego se ona u buduće imade popunjavati iz redova gradskih zastupnika.[20]

Poradi važnosti čitavog otpisa Kraljevske komore sazvana je naročita sjednica Magistrata i zastupnika 12. listopada iste godine, na kojoj je zaključeno, da se podnese komori posebno obrazloženje o svim pitanjima dodirnutim navedenim otpisom. Među ostalim zatraženo je, da se dekan oslobodi od dužnosti polaganja računa, jer je njegova služba takova, da ne iziskuje polaganje računa. Račune o gradskom gospodarstvu imade naprotiv polagati gradski špan.[21] Ovo je stanovište u ostalom zauzeo magistrat i u naputku, koji je godine 1722. izdan za poslovanje dekana, jer je u točci 5. ovog naputka naročito naglašeno, da će svakog tjedna špan i folnogiji gradskom dekanu podnositi račune u svom poslovanju, a on će te račune ispitati i predlagati samom Magistratu.[22]

Kako i ovaj podnesak nije donio željeni rezultat, to je magistrat prigodom svoje restauracije naredne 1758. godine sa gradskim zastupnicima odlučio postaviti dekana temeljem priznatih prastarih privilegija i odobrenih statuta iz redova senatora uz plaću, a bez dužnosti polaganja računa. Te godine izabran je dekanom Stjepan Zarecki.[23]

Godina je 1759. još značajnija za službu dekana. Kada se te godine pristupilo izboru dekana, izabran dekan Stjepan Zarecki nije htio pre-

[19] U tom izvještaju je doslovce navedeno: »ut qvi onerosam Admodum Oeconomiae Domesticae Curam gerere ac incumbente sibi munio obligaretur, salario hunullime degenu Supplicandi(um)«. (Proth. Actorum Magistratus lib. Reg. Civ. Mont. Grec., Zagr. 1757—1758).

[20] Cit. otpisom Kraljevske komore od 13. VIII. 1758. određeno je pod toč. 5. slijedeće: »Ut officium Decani, velut dandis Rationibus obnoxium, ad electam Communitatem transferatur, et Franciscus Hadrovich una cum Civitatis Spano ad dandas pro praeterito de Roboris et Frumento Rationes stringatur (Cit. Proth. na str. 86.) Ova je odredba u ostalom saglasna sa odredbom od 22. kolovoza 1755., kojom je izdan naputak za restauraciju magistrata. Godine 1758. čitani su propisi, kojih se magistrat prigodom restauracije imao držati, pa je među ostalim istaknuto i ovo: »Praeterea officia rationibus dandis obnoxia nullatenus Magistratualibus, aut Tribunis Plebis, verum Electae Communitatis Commembris (?) Conferantur, qvae occassione assumendorum officiorum, pro Securitate publica Cassa Cautionem praestare tenebuntur...« (Proth. 1757 i 1758 na str. 263).

[21] 5. Decanus Civitatis Sive Magister Civium hactenus semper de gremio Magrus nullis omnino Rationibus subjectus fuerit, qvia vi officij nihil praeter inspectionem, qvaliter oeconomia Civitatis administretur? haberet neqve se ad ullam perceptionem aut Errogationem imitteret, ac idcirco munere Perceptionis et Errogationis penes Perceptorem, et Camerarium Reluto ac de his onere reddendarum rationum eosdem manente cum nullibi in hoc Regno de Rabotta, verum dumtaxat naturalibus Rationes dari soleant non videmus modum exigendarum a moderno Decano F. H. de Rabotta Rationum; Cujus tota penes Spanum dispositio, ipsum vero non nisi inspectio, qvod semper uni Magistralium delata fuerit, inde accidit, ut Spanus tanto magis in acuratione officij, authoritate superioris contineatur, hocqv(e) Munus nullum alioqvin Separatum Salarium habens, uni de Magistratu deferebatur illa ex consideratione, ut Statum Oeconomiae Civitatis Magistratuales omnes Sensim condiscant, ac per hoc se amplioribus munijs dignos, ac corrigendorum per Subalternos oeconomos admitti valentium Erorum Capaces reddant. Qvod Munus eominus gravate a se magistratuales auferri sustinebunt qvod ut emissum est, nullam utilitatem sibi aligatam habeat; interim ablato eodem a Magistratu eveniet, ut nullus Magistratualium Statum Eoconomiae sibi Cognitum habeat. Successiveqve nullus ad sit, qui rationarituibus (?) errores et defectus opponere Sciat; adeoqve ipsa Oeconomia pro arbitrio Ratio emantium instituatur si etiam in pejus lapsa fuerit, non habitura Censorem, qvi ipsam corrigat. Qva propter Ex. Consilium Munus hoc juxta antiqvissimam Consuetidem semper penes Magistratuales existens ex emissis Rationibus ultra relinqvend gratiose censuerit, dignitur id etiam graviose admittere, ut Exemplo aliarum Civitatum idem Decanus, seu Magister Civium Salario provideatur, ut tanto majorem Stimulum in vigilantia Oeconomiae publicae habeat«. (Cit. Proth. str. 91).

[22] Vidi opasku 13.

[23] Proth. Actorum Mag. lib. Reg. Civ. Montisgrecensis Zagr. inchoatum 1757—1758, str. 273: »Pro qvorum Primo Decanatu, sive Consulatu ex vetustissima Civitatis Consventudine, Constitutionibusqve et Privilegijs, authoritate Regio Confirmatis Supremam oeconomiae Civitatis Inspectionem, Administrationem et Regulationem sibi obligatam habente: qvantumvis nonnulli ex Communitate hoc Munus in Communitatem transferendum contenderint, illo ex fundamento, qvia vi gratiorum Excelsae Camerae Rescriptorum idem offum oneri dandarum rationum Subijci debere Censebatur, Nihilominus qvia Consules, sive Decani, se ad nullam Proventuum Perceptionem, aut Erogationem (destinatis ad id Camerario et Perceptore) hactenus imisissent imiterentqve, Iisdem obnoxij non fuissent, utpote puram Directionem Subalternorum oeconomiae Spani vidilicet, et Folnogiorum habentes, taliumneqve Relationes de impensis Laboratoribus excipientes, ideoque fundamentum illud; ex qvo Rattionibus dandis hoc Munere fugentes Subjici deberent, cesset: Decanus porro, seu Consulatus, uti praemissum est, vi Constitutionum et Privilegiorum Civitatis vigore 126. 1716 Anni Ar. C. dietaliter Clementissime Confirmatorum in Magistratu semper mansisset, isdem Constittutionibus et Privilegijs sanior Pars insistendum judicabat; Cujus opinione et voto pro eodem officio ex Magistratualibus candidati sund

Adamus Ballogh
Nicolaus Cheh aliter Babochai
Stefanus Zareckij

E qvibus electus Dominus Stefanus Zareczki, qva priores Decani canditione abqve videlicet dandarum Rationum obligatione, eaqve per expressum addita cum Praecantione, ut cum munus hoc admodum onerosum sit, nullum autem Stipendium sibi Assignatum habeat, de eo Magistratus et Communitas prospiciat, ut tale pro se etiam resolvatur, idem officium suscepit...«

uzeti ovu službu sa dužnošću, da mora položiti račune, pa uslijed toga nije htio ni običajnu prisegu položiti.[24]) To je potaklo magistrat zagrebački, da podnese kraljici izravno molbu, da se spomenuta odluka kraljevske komore od godine 1757. kao neprovediva dokine. U svom podnesku ističe magistrat, da služba gradskog dekana, koji se u drugim gradovima naziva gradskim konzulom, postoji već od pamtivijeka kao sastavni dio unutarnjeg magistrata zagrebačkog. U davno prošlim vremenima bila je dekanu povjerena ne samo uprava čitave gradske ekonomije, nego i ubiranje prihoda i raspolaganje sa unišlim prihodima. (!) Ove potonje dužnosti su kasnije prešle na gradske poreznike (perceptore),[25]) tako da u

[24]) Cit. Proth. rest. 1743—1834 str. 122.

[25]) Među najstarije službe gradske ubrajaju se svakako i perceptori. Oni se spominju već u najstarije vrijeme, te su za njih u Statutu od 1609. god. predviđene posebne odredbe. Uz ove odredbe dobivali su oni često posebne upute za svoju službu. Tako je godine 1639, prigodom restauracije magistrata određeno, da imadu četvrtgodišnje polagati račune (»qui ex decreto uniuersae Communitatis singulis anni quartalibus, D(omi)nis Senatoribus de acceptis et erogatis ad reddendas rationes erunt obligati«) (Proth. rest. 1616—1742 list 147.)

Najznačajniji je ipak naputak, koji je perceptorima dan godine 1730. po zaključku od 3. veljače. Ovim naputkom, koji je pisan hrvatskim jezikom, obuhvaćeno je iscrpljivo čitavo poslovanje perceptora, pa je uslijed toga taj naputak od posebne važnosti za proučavanje tadašnjih prilika grada Zagreba. Ovaj je naputak u cijelosti unijet u zapisnik restauracije magistrata za tu godinu (Proth. rest. 1616—1742 list 530), ali postoji i original potpisan po gradskom notaru Ivanu Bužanu ml., datiran sa 24. ožujkom 1730., koji se čuva u Arhivu grada Zagreba. Ovaj naputak glasi:

Instructio.

Polagh kotere plemenitoga Varassa Zagrebachkoga, Perceptori imaju sze ravnati.

Naijpervich Perceptori vu prietiu szvoie chaszti, budi znovich posztavlieni, budi potvergijeni imaju vsza, tak vina kak sitek osztala na Inventeranije szlissajucha (ter naivise, ako sze Perceptori znovich posztave) iz zrokov od zdol podpiszanih polegh Inventatiae pred szvojemi antecessori po G-nu Kapitanu i jos zjednom zmed Plemenitog Magistratusa vuchinieni, — y podpiszany y ne drugach krukam szvojim budu prieli.

Secundo: Obdersavati imaju, da na dohotke censusse y osztale proventusse tak vu varassu kak y zvan varassa na Iurisdictiji vendar varaszkoj marlivu szkerb budu nosili, kerchmi vszaki tieden ienkrat vizitujuch y vose na kerchmah, buduchi znamenujuch, da pod rachun iedni vosi, drugi dvi nebisze szkerchmarile: Ter tem nachinom gore rechene dohodke Censusse, proventusse, ali pak kakove Contrubutie marlivo incasserati, illiti szkup szpravliati; plachati pako nehteiuche zagoda Magistratussa obznaniti.

Tertio: Niti vina, niti sitka niti penesz niti drugoga nichesza presz vszebnine Plemenitoga Magistratussa, po G-nu Notariussu illiti Mszti namesztniku, znaniem i dopuscheniem Plemenitoga Magistratussa podpiszane Comissie, nikomu nimaju dati, a potlam takova errogatia na rachun nebude sze priela.

Quarto: Na piacze po szobotnih y szeimenih vremenah, marlivu szkerb imaju nosziti ter od meszta, tak od onakovih dugovanij kotera sze na mesztu terse ali sze prodadu ali ne, kakoti y od onih koia sze po piaczi szimo tamo nosze, pod navadu drugih piaczof, y szeimenih meszt polagh vrednoszti imail pobirati. Sz kotereh proventussev nikomu nistar: (Zvan kak je doli dopuscheno) nemaju dati.

času podnašanja molbe vrši gradski dekan samo razdiobu rada gradskih kmetova, a nije ovlašten na nikakova primanja, niti u novcu niti u naravi. Ako dakle dekan ništa ne prima, niti što izdaje, ne može mu se nametnuti

Quinto: Ako bi Perceptori videli kakovu plemenitoga varassa krovov ali drugu potrebochu, buduch da plemeniti Magistratus vszaki tieden naimenye dva puta conseduje, dusni sze budu pri Plemenitomu Magistratussu najaviti i takovu potrebochu na pervo dati, zatim pako zverhu potrebnoga popravliania Comissiu vuzeti. Polagh kotere, akobi potrebno kay kupiti kakotie Sindol, chavli y osztala tem szpodobna (dusni budu vu pervom Magistratusskom szhodischu za takovo kupleno dugovanie povedati y vuchiniti prevideti da pache zarad szegurnoszti szvoje zverhu toga recognitiu magistratusku vuzeti, potlam pako ni szamo ono kay szu kupili, nego kuliko kam szu deli, illiti na kai potrossili specifice vu rachune szvoje posztaviti.

Sexto: Zvan povekseh officzerov y drugeh od zdola napiszaneh, kakoti G-nu szuczu vszaki mali szeniem (rachunajuchi takai Margetinje) polagh navade jeden dukat, na kralievszki pako szeniem tri dukate. G-nu Kapitanu ravno tak vszaki szeniem (zvan kralievoga) jeden dukat, na kralievo pako navadni obed, drugoi pako vu Magistratussu buduchoi G-di (Zvan akobi koteri novi Senatori bili): vszakomu kakoti takaj Fiscussu, drugomu Harmiczaru, Maltaru, dvem perceptorom, y onem koter pro dimniakih hode navadne grosse i pinte vina. Zatem Pressarom polagh zamutka deputatum nyhov. Lugarom ravno tak trem vszakom po grossi tri, Straschanom vszaki szeniem gda szu na sztrasi grossi pet, kakoti takai G-nu kapitanu za vuzem pintov oszem. Drugomu nikomu nikakovih regalof nemaju dati, nego vu vszem osztalom polagh komissy imaju sze ravnati.

Septimo: Na obede chez Letto davati navadne, nemaju vech, nego na Tellovo for. pet, na kralievo for. pet, na Prachanszki obed grossi dvanaiszt y pol, kakoti takaj pri zapuniavaniu vina na vsaku iusinu nego grossi pet potrossiti, ar vu rachun veksi potrossek ne budesze priel. Ako pako zvan teh obedov y potroskov, budi vu kakovih pravdah ali Exmissiah, na kakov obed Perceptori bi imali trosziti, takov potrossek, illiti za recheni oszebuini obed pokuplena dugovanija, imajuszi Perceptori specifice zanotuvati, y vu pervom Magistratskom sztolu, ni szamo representirati, nego za szegurnoszt rachunov szvojih dati szi podpiszati y approbuvati.

Octavo: Tak od oneh kotera polegh rechenoga Inventara, na pochetku szvoje chaszti, kako y chez czello Letto, kojum god prilikum, y nachinom Perceptori k rukam szvojim primiu: 15 dana pred Blasevom imaju sze tersziti rachun dati, posztavivsi vu rachune szvoje vsze Specifice, y kay je odkud, ali polegh ali zvan inventara prieto i kay je kom y polagh kakve Comissie dano, ter to ni szamo vu rachune posztaviti, nego zadovolno na kuliko obchinszke niszu znana takay probuvati.

Nono: Ako kotera zmed proventussa kakvoga god varaszkoga po perceptorih prietoga vu Naturi bi osztala dusni budu perceptori polegh rachunov szvoieh, Introitussa y Exitussa vu rachuni szvoji specifice kuliko chesza vu naturi osztaie posztaviti, da polagh takovih rachunov pri drugoi inventatii, po resignatii, illiti premenianiu varaszkih officerov navadnom Inventatori budu sze znali ravnati.

Decimo: Vu Restauratij navadnoi o Blasevom pervi Perceptori ali sze potverde, ali ne moraju bitti pri novo Inventatii isz roka da sze szposzna pred njimi jeli tuliko naideno, kuliko szu oni vu rachune na Inventar posztavili, y ako sze znaide, ter mosze biti Perceptori premienieni budu, da polegh vuchiniene chaszti resignatiae, namesztnikom svojem takay Inventar podpiszan resignuju. Osztala pako kotera ovde niszu zapiszana osztavlaju sze na vszakih Perceptorov vriednoszt, razum y chlovechtvo, na pervo y pred ochima priszegu szvoju szverhu priete chaszti imajucheh«.

dužnost polaganja računa. Do sada bila je uobičajena praksa, da dekan položi prisegu na svoju službu. Ova je prisega bila do sada uvijek dovoljna mjera za ispravno vršenje službe dekana. Osim toga je služba dekana do toga časa bila uvijek plaćena, dok se nakon spomenute naredbe imade besplatno vršiti. Pošto je ove godine izabran dekan Zarecki otklonio prihvat službe pod uslovom, da mora o svom radu polagati račun i uz to besplatno raditi, to je magistrat zagrebački mimo naloga na svoju ruku odredio, da izabrani dekan, koji je i protekle godine tu službu vršio, položi na svoj dosadašnji rad prisegu i da do daljnje odredbe kraljice ne treba polagati račun. U spomenutom podnesku moli magistrat, da bi se ovaj njegov postupak naknadno odobrio. Molbu je podnio kraljici sam gradski sudac ali bez uspjeha, jer je na ovu molbu Kraljevska komora odgovorila otpisom od 27. srpnja iste godine, u kojem je naročito naglašeno, da se i zagrebački magistrat imade držati općih propisa o restauraciji gradskih magistrata. U pogledu gradskog dekana je izrično određeno, da se on imade birati među gradskim zastupnicima i da je dužan polagati račun o svom poslovanju, ali da može polagati i običajnu prisegu.

Uslijed toga je prigodom restauracije magistrata za slijedeću godinu (1760.) zaključeno, da se služba gradskog dekana saobrazi sa službom »magistra civium« ostalih gradova i da se ta služba popuni iz redova senatora. Za »magistra civium« izabran je te godine senator Josip Doneković. Time se htjelo izbjeći, da se služba dekana prenese na gradske zastupnike, ali ni to nije uspjelo, jer se godine 1762. bira dekan (»decanus seu Magister civium«) iz redova zastupnika. Izabran je Mihovil Brezovački, ali je otklonio, da preuzme tu službu bez plaće, a uz uvjet, da polaže račun o svom radu. Tako je ove godine ostao magistrat bez dekana.

Godine 1762. izabran je za dekana Josip Hohnemer bez prije običajne prisege i plaće. Godine 1763. izabran je ponovno Hohnemer, ali ove godine uz prisegu i plaću (»cum salario per Excelsam Cameram eidem resoluto Flor. 50.—«), iz čega izlazi, da je Kraljevska komora usvojila stanovište magistrata izloženo u podnesku od g. 1759. ili barem djelomično. Isti je obnašao čast dekana i godine 1764., kada uopće nije bilo protukandidata za tu službu. Dekan se sada naziva pretežno konzulom. Za godinu 1765. manjkaju podaci, dok je u godini 1766. vršio službu gradskog konzula Ivan Gregorić.

Interesantno je spomenuti, da je godine 1759., izabrani dekan Zarecki, koji je tu službu otklonio, bio gradski senator, dok se narednih godina bira dekan između jurata, jer je prenešen na »vanjski magistrat« (»officio Decanali e Mag(istrat)um interiori ad Comunatatem transeunte«...). Od godine 1764. naziva se dekan gradskim konzulom, te ovu službu obnašaju ponovno gradski senatori, što znači, da je promjenom imena prebačena

opet u unutrašnji magistrat. Gradski se konzul u savremenim izvorima naziva i »Bürgermeister«, pa je preteča časti kasnijeg načelnika, a sada pretsjednika. Uz konzula bira se opet redovno i špan. U djelokrug gradskog konzula spadala je isprva uprava gradskog gospodarstva (ekonomija).

Godine 1766. obnašao je čast gradskog konzula Ivan Gregorić, koji je i naredne godine u tom svojstvu potvrđen, dok je godine 1768. izabran za gradskog konzula Juraj Škalja (Skalija), a godine 1769. Mihovil Brezovački.

Godine 1770. odlučio je zagrebački magistrat da ponovno bira gradskog dekana. Prema naredbi kraljice od 29. listopada 1760. birao se dekan iz redova gradskih zastupnika (»ex ellecta Communitate«), pa je tom zgodom izabran Josip Ladešić, kojemu je povjeren nadzor nad gradskom ekonomijom (»cui inspectio Oeconomie Cittis competeret...«) i određena plaća od 50 for.

Iste godine birao se i gradski konzul, tako da je ove godine imao grad kako dekana tako i konzula. Izabran je ponovno Mihovil Brezovački. Služba konzula je ove godine besplatna.

Naredne godine izabran je gradskim konzulom Štefan Zarecki, dok je za dekana ponovno izabran Josip Ladešić. I ove godine nije konzulu određena plaća (»absque Salario«). Dekanu je naprotiv određena plaća od 50 for.

Ovako se sve do godine 1790. birao svake godine kako gradski konzul, tako i gradski dekan.

Početkom svibnja godine 1790. održana je pod pretsjedanjem posebno izaslanog kraljevskog izaslanika sjednica Magistrata zagrebačkog, kojoj su prisustvovali gradski sudac Nikola Babočaj, konzul Juraj Igerčić, kapetan Franjo Sanas, senatori Josip Špišić, Ignjac Herbega, Nikola Šoštarić i Pavao Hajnal, dok su od gradskih zastupnika prisustvovali toj sjednici Josip Drašković, Nikola Huzjak, Ivan Franković, Franjo Kantili, Stjepan Čegetek, Simon Kuštreba i drugi. Ova se sjednica držala 3. i 4. svibnja. Među mnogobrojnim vrlo važnim odlukama zaključeno je i to, da se u buduće više ne bira gradski dekan, nego da se poslovi dekana prenesu na posebni gospodarski odbor (»Deputatio oeconomica«), koji će svaki tjedan pod predsjedanjem gradskog konzula održavati svoje redovne sastanke.

Ovakav odbor nije u ostalom ništa nova, jer su gospodarska pitanja riješavali već oko 1784. godine zajednički gradski konzul, gradski odvjetnik, blagajnik (»camerarius«),[26] notar i dekan.

[26]) »Camerarius« pojavljuje se po prvi puta oko godine 1754. Njemu je bio povjeren dio poslova, koje su do tada obavljali perceptori tako, da su se ove dvije službe međusobno nadopunjavale, kako se iz zaključka od 1790., toč. 6., može zaključiti. (»Inductum ordinum circa Rationes et cassas sequaciter et mutuam inter Perceptorem et Camme-

O svojim sjednicama imao je odbor voditi poseban zapisnik, te strogo voditi pasku, da se svi zaključci točno izvršuju. Iz sačuvanih zapisnika razabire se, da je taj odbor dosta redovito svoje sjednice održavao. Sjednicama su redovno uz gradskog konzula prisustvovali i gradski sudac, kapetan, odvjetnik, bilježnik i 2—4 senatora. Taj je odbor odlučivao o svim poslovima gradske ekonomije, o rasporedu rada kmetova, kao što su se odobravali i potrebni izdaci. Tako je ovaj odbor za uvijek pokopao službu gradskog dekana, za koju se toliko stoljeća vodila ogorčena borba. Jedno je lice — gradskog dekana — u upravi gradskog gospodarstva zamijenio odbor sastavljen od pretstavnika magistrata i gradskih zastupnika, koji prema tome imade sve osobine današnjih odbora gradskog vijeća.

Posljednji izabrani gradski dekan bio je gradski zastupnik Ivan pl. Franković.

Ing. Ferdo Šega:

GRIČ

U ugodnom i veselom zagrebačkom raspoloženju sprovađali smo jedan od svojih srpanjskih tjednih sastanaka u vrtu »Lovačkog roga« na ubavim Gričkim Goricama ispod starodrevnog Griča, kad najednom zazvoni svojim umiljatim zvukom zvonček »Lotrščak« sa Dvercah, pozivajući svoje purgere da se za vremena vrate u zdravlju i veselju svojim toplim domovima, gdje ih čekaju njihovi mili i dragi u sreći i ljubavi. Svi koji smo slušali ugodni zvuk toga našega staroga zvončeka, nehotice smo na neki unutarnji poziv ustali i posvetili časak-dva šutnje u počast svim onima, koji su gradili, branili, živjeli i umirali na tom našem ponosnom Griču. U tom času kao da je preletjela pred nama hiljadu i višegodišnja povijest slavnog i preslavnog našeg Griča.

Grič! Opjevani naš Grič, koji se s tajnama svoje prošlosti savio na najjužnijim izdancima, svim prirodnim ljepotama ukrašene, gore Medvednice i koji na prisoju sav obasjan suncem, obasjava stoljećima sva zbivanja hrvatskog naroda, neka mu budu ovdje posvećene naše misli i naši osjećaji.

Atena ima svoju Akropolu, ognjište i sintezu helenske kulture. Rim ima svoj Kapitol, znamen sile i sustavno izgrađivane snage svjetskog carstva, a naš Zagreb-grad ponosi se svojim Gričem, čuvarom naše pro-

rarium Cittis Controleriam porro quoque manere«). Iz službe perceptora razvila se kasnije porezna (štibrena) blagajna, današnji porezni ured, a iz službe »cameraria« gradska »pjeneznica« današnja Gradska blagajna.

šlosti, žarištem sadašnjosti i nadom bolje i sretnije budućnosti. Tek u zidinama Akropole i stijenama Rima uzidani su bolni jauci i kletve bezbroja helota i robova, a na našem Griču još i danas, nakon toliko vijekova, odjekuje i odzvanja iz one daleke prošlosti milozvučna pjesma slobodnih prvih građana, koji su radosno i uz božji blagoslov podizali na Griču svoje tople domove a oko njih izgradili kule i utvrde.

A podizali su prve svoje domove u danima daleke i sive prošlosti, valjda odmah iza dolaska iz svoje Zakarpatske pradomovine, Bele Horvatske, jer sedam brežuljaka od današnje Kustošije pa do Lašćine podsjeća nas na sedmero braće: pet knezova i dvije kneginjice, koji dovedoše prve Horvate, naše pradjedove, sa hladnog sjevera na topli i sunčani Jug, u ovu prelijepu raju sličnu postojbinu našu Hrvatsku domovinu. I odabraše srednji brežuljak Grič, da na njemu saviju prvo gnijezdo i nalože prvu vatru u čast Svetovida. Svetovid je doduše izblijedio, kada naši upoznaše pravoga Boga Spasitelja, ali Sunce simbol njegov, još je i danas u svem svojem sjaju i sve obasjava: naš staroslavni Grič, zakićen kulama i tornjevima, posut cehmeštarskim domovima i velikaškim palačama, okružen perivojima i izgrađenim brežuljcima, opasan na svom južnom podnožju Ilicom, najstarijom i najdražim čedom svojim, koje je izrodilo mnogu djecu, unučad i praunučad, udomaćenu i poredanu sve do Save sa čitavim nizovima ulica i uličica, kuća i kućica, palača i javnih zgrada. A stari naš gordi Grič sa uzvisine gleda s ponosom i ljubavlju na tu svoju veliku obitelj, koja u harnosti i vjernosti svojoj časti i štuje starog roditelja i praroditelja svojega. A u čemu je slava njegova i u čemu leže razlozi zahvalnosti građana velikog Zagreba, izravnih gričkih potomaka?

Evo dragi moji Zagrepčani, u čemu:

Kada su pred skoro hiljadu godina naši kaptolski crkveni velikaši počeli izgrađivati istočni brežuljak podižući na njemu Stolnu Crkvu, biskupske dvore i kanoničke kurije i opasivali ih utvrdama i kulama, opazili su skromni purgerski stanovnici Griča, da i njima može prijetiti opasnost po slobodu i imovinu njihovu na otvorenom i nezaštićenom brijegu Griču. Marnim radom i bistrom glavom podigli su grički majstori blagostanje na svojim slobodnim Goricama. Dolazili su k njima i plemići i seljaci, da se obuku i obuju, a i Gričani su odlazili i pješke i kolima u bližu i dalju okolicu, raznoseći i nudeći svoju obućarsku, čoharsku, klobučarsku, kovačku, škrinjarsku, a i licitarsku robu. Dugim nizom godina taj njihov rad i trgovina donesoše obilna blagoslova. Procvalo je blagostanje na Griču, a nagomilalo se dosta bogatstva pretvoreno u tvrde talire i zlatne cekine.

Mi znamo, da blagostanje i danas čini ljude ponosnima, svijesnima i neovisnima, a u ona daleka vremena bilo je to još u većoj mjeri. Imućni

i bogati slobodni grički građani nazreli su veliku opasnost koja bi radi neutvrđenog brežuljka mogla zaprijetiti slobodnoj gričkoj općini. Zato ga oni utvrdiše i opasaše zidinama i podigoše čvrste svoje kule i utvrde, a stekoše i kraljevske povlastice i sloboštine za očuvanje starih gričkih pravica i novo stečenih prava. Nisu oni stekli ta prava molbama i moljakanjem, nego su ih svijesno tražili kao vjerovnici kraljeva, knezova i velikaša, koji su svoje vječno prazne kese punili zlatom i srebrom iz gričke riznice i uštednja iz građanskih domova. Drugim riječima oni su kao spretni i pametni političari proširivali i utvrđivali pravice svojeg slobodnog i kraljevskog grada. Ali kada je trebalo, oni su za svoju slobodu i za stare povrijeđene pravice izlazili na junački megdan sa velikaškim plaćenicima, kadgod bi ovi u svojoj drzovitosti pokušali napasti ili oplijeniti ne samo gričke građane, nego i gričke slobodnjake seljake iz Horvata, Trnja, Žitnjaka i dr.

I slobodni građani slobodnoga Griča, braneći slobodu svoju bili su prvi pomoćnici i savjetnici hrvatskom seljaku u obrani njegove slobode i u borbama za ljudske pravice. Zar bi veliki stubički slobodnjak Matija Gubec mogao slati molbe na kraljevski dvor protiv nasilja susedgradskoga krvožednoga velikaša Franje Tahija i protiv ostalih nenarodnih plemića, da mu te molbe nije pisao grički bilježnik i grički veliki sudac?

Zar bi se seljaci g. 1571 mogli naoružati oružjem i oruđem, da im buzdovane, topuze, sjekire, kose i sulice nisu sakovale vješte ruke i mišice gričkih majstora slobodara? Pa za to su velikaši i odlučili, da se najstrašnija osuda nad seljačkim vođom i mučenikom Matijom Gubcem izvrši u srcu Griča, na Markovom trgu, samo da kazne i zastraše i gričke građane, neka i ne pomišljaju više na neku suradnju i pomoć seljaku, iz kojih su se pomlađivali i nadopunjavali grički građani i grički cehovi. Međutim baš ta strašna besprimjerna okrutnost povlaštenih staleža bila je najbolja pouka i primjer Gričana, gdje će i na kojoj će stranci naći svoje vjerne i nesebične prijatelje i saveznike.

Upravo od toga vremena pa sve do za uvijek konačnoga sloma mađarskoga i njemačkoga gospodstva datira sve uža suradnja zagrebačkih građana sa širokim narodnim slojevima. Dok su odnarođeni velikaši i plemići govorili, pisali i disali tuđim jezikom i tuđim duhom, dotle nam staroslavne knjige i zapisnici zagrebačkog gradskog arhiva kazuju, kako ni latinskom ni njemačkom a ni mađarskom duhu nije bilo mjesta pod čestitim krovovima gričkih građana.

Primali su oni, doduše, k sebi i pod svoje okrilje čestite obrtnike i trgovce iz Italije, Njemačke, Mađarske, pa i iz ostalih zemalja Evrope. Davali su im krova, kruha i ruha, davali im građansko pravo i novi zavičaj, ali su ti došljaci već od prvog časa osjetili, da oni nisu na Griču

nikakovi tuđinci, nego gosti-milogosti i u brzo prava braća! A to je na njih toliko djelovalo, da su se redovito već u prvom pokoljenju srodili i stopili sa hrvatskim starosjediocima.

Pitamo se, gdje je uzrok toj i tolikoj snazi asimilacije i sljubljivanja? U širokogrudnosti hrvatskoj, toj najplemenitijoj oznaci svih nas slavenskih naroda, koja je možda baš na starom Griču dolazila do najjačega izražaja.

Nije se nikad znalo ni htjelo znati za neku stalešku, narodonosno, (ili kako danas obilježuju ovu nekršćansku kulturnu zabludu: rasnu nesnošljivost. Pa čak ni vjerske nesnošljivosti nije bilo ni na starom Griču ni u njegovom divnom sinu Zagreb-gradu, jer su se svi svijesno držali one neopozive zapovijedi Božje: »Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!«

Dok su svijetom bijesnile inkvizicije, reformacije i protureformacije, dotle su na Griču i u Zagrebu osim povremenih sredovječnih vještičkih procesa, mogli razvijati napredne i slobodoumne misli članovi kneževskih porodica Zrinjskih, poslije Pavao Ritter-Vitezović i drugi velikani. Naposeb pako mora se istaknuti besprimjerno veliki humanistički i prosvjetni rad učenih oo. Isusovaca, koji već g. 1607 osnovaše, a 6 studena 1662 potpuno urediše, dakle pred više od 300 godina, Hrvatsko sveučilište. Car Leopold svojom poveljom od 23 rujna 1669 proglasi to Hrvatsko sveučilište, kojem je bio tada rektor slavni i umni Juraj pl. Habdelič, ravnim i jednakopravnim sa ostalim sveučilištima u carstvu t. j. sa onima u Beču, Pragu i Gracu i dr. I to Hrvatsko sveučilište bilo je upravo na Griču u doba, kada je još veliki dio Evrope živio i čamio u tami, neznanju i ropstvu. G. 1874 ovo je Hrvatsko sveučilište obnovio i usavršio veliki naš narodni biskup Strossmayer. I slobodarske misli Velike Revolucije u Francuskoj nigdje nisu mogle naći plodnije tlo nego u Zagrebu, upravo na Griču! Zar bi mladi Ljudevit Gaj i stari grof Janko Drašković igdje drugdje mogli udariti temelje velebnoj hrvatskoj renesansi, ilirskom preporodu, nego baš u Zagrebu, gdje je već stoljećima bila ostvarena na drevnom Griču misao trećeg t. j. slobodnog građanskog staleža. Za to i možemo razumjeti, da je baš Grič bio prvo krvavo razbojište za narodnu slobodu, kad su pod dotepenim tuđincem komesarom Hallerom g. 1845, pali prvi borci slavne naše srpanjske žrtve. Njihovu je mučeničku krv upila sveta grička zemljica, i iz tog blagoslovljenog sjemena ponikao je već za tri godine zlatan rod: proklamacija velikog bana Jelačića o slobodi Hrvatske i o oslobođenju najvećeg dijela hrvatskoga naroda t. j. o dokidanju kmetstva, tlake, desetine, gornice i ostalih nepravednih i čovjeka nedostojnih stega i nevolja.

A to oslobođenje hrvatskog naroda, kojemu je kvasac bio naš slobodarski Grič, moglo je biti zaustavljeno samo na neko vrijeme apsolutizmom Bachovim, Schmerlingovim i Hedervaryjevim, da napokon provali ele-

mentarnom silom g. 1918, kad su se rušila i srušila carstva i gradovi. Glavni grad Hrvata podignut na neslomljivim temeljima ponosnoga Grića, bio je budno i živo srce cijeloga hrvatskoga naroda, koje je zakucalo u ritmu slobode, odlučnosti i neustrašivosti povjesnoga Grića, te je Grič i opet bio svjedokom golemog zanosa naroda, kad su se kidali kruti lanci tuđinskog gospodstva i stvorio zakon o punom suverenitetu svoje narodne države na temelju prava o samoodređenju, koje je zajamčeno svim kulturnim narodima.

Pa taj, eto Grič, upravo čitav gornji grad, gledan u ovakovom povjesnom osvjetljenju, mora biti podignut na najviši oltar naše domovinske ljubavi, ne samo zbog poštovanja, koje smo mu dužni iskazivati kao vjerna djeca, nego i zbog uzora i primjera onima, koji dolaze iza nas, da znadu, gdje će i kako će naučiti slobodu, taj osnovni i najglavniji elemenat čovjeka pojedinca i ljudskoga društva, te narodne i državne zajednice.

A kako bi ga podigli na oltar? Nemamo svi, niti možemo imati u sebi onaj božanski zanos, kojim o njemu pjevaju njegovi veliki sinovi Šenoa i Matoš, nemamo znanja ni ustrajnosti, kojim o njemu piše njegov povjesničar, slavni Novovešćan prebendar Ivša Tkalčić, ali imamo i moramo imati ljubavi i zahvalnosti, pa činiti sve, da od Grića napravimo svjetozor (panoramu) cijele naše povijesti kroz trinaest vijekova, jer povijest Grića — povijest je Hrvatske. Ne dajmo, da se sakriju, prekriju i izbrišu tragovi naše vjekovne kulture, ne dopustimo, da crte otmjene renesanse, gracioznog baroka i romanizovane gotike, zasjene zgradurine puste i očajno prazne, koje neprijaju nama Zagrebčanima, zadojenim profinjenom kulturom klasicizma, humanizma i folklore. Mi se ne možemo i nećemo zadovoljiti prazninom, jer smo vezani uz umjetničku tradiciju kulturne Evrope i našega naroda. Kad ljubomorno čuvamo i prebiremo staro narodno vezivo, rezbarije sa pročelja posavskih kuća i šarene tikvice naših seljačkih pastira, zar da ne čuvamo i branimo Grič, našu upravo hiljadugodišnju povjesnu svetinju?!

I ulice i kuće u ulicama, bile one velikaške palače ili skromne cehmeštarske kućice trebaju ostati, jer ih je prekrila i posrebrila patina i prašina starina. A naći će se prikladnih mjesta i na trgovima i na raskršćima ulica, gdje ćemo podići spomenike najboljim i prvim sinovima hrvatskoga naroda i hrvatskoga Grića... U prvom redu treba podići spomenik prvim pet knezovima i dvjema knjeginjicama, koji dovedoše rod hrvatski u ove raju slične krajeve. Njihovim imenima treba okrstiti sedam ulica ili trgova. Veliki mučenik Matija Gubec ima već tragični svoj pijedestal na Markovom trgu, pa treba tek nanj postaviti njegov lik, koji je uvijek zamišljen za sudbinu svojega naroda, jednak liku Kralja Petra Svačića i kneza Petra Zrinjskoga, a uz njega i lik njegove uzor-žene mučenice

Katarine Zrinjske, pa likovima ilirskih preporoditelja, pa našega Šenoe, Matoša, Ivše Tkalčića i dr.

Treba i na Kaptolu podignuti dostojne spomenike zaslužnim za Zagreb i Hrvatsku, crkvenim velikanima i biskupima Vrhovcu, Alagoviću, kardinalu Hauliku, nadbiskupu Posiloviću i drugima.

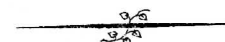
U novoj regulatornoj osnovi Kaptola i okolice nije se uzela u obzir velika zamisao biskupa Alagovića, pred stotinu i više godina, da se Kaptol od Opatovine preko tadanjeg Potoka (sada Tkalčićeva ulica) spoji sa krasnim kamenim mostom sa Gornjim gradom odnosno Kamenitim vratima. Takav most, čiju je osnovu svojedobno usavršio blagopokojni zagrebački gradski građevni nadsavjetnik ing. Milan Lenuci, imao se ukrasiti kipovima zaslužnih zagrebačkih velikana. Možda će doći jednom Zagreb u mogućnost, da će se moći ipak ostvariti ta velebna zamisao umnog biskupa Alagovića. Treba prenijeti i Fernkornovu umjetninu Sv. Jurja sa sadanjeg neuglednog mjesta na Jurjevski perivoj kod kapelice Sv. Jurja i ondje ga postaviti na otvorenom mjestu kao znak jakosti i moći Zagreba i Hrvatske, koja će satrti sve one, koji se usude dirati u slobodu i jednakopravnost Hrvata, kao što satire Sv. Juraj strašnog pozoja.

Povijest je učiteljica života, a povijest Grića učiteljica je hrvatskog života, i to ne samo hrvatskoga, nego i uopće slavenskoga, kako nas uči jeka iz hrvatske sabornice, počam od Ivana Kukuljevića prije stotinu godina, pa do Erazma Barčića i konačno Stjepana Radića u našoj dobi.

»Rod bo samo koji mrtve štuje,
Na prošlosti budućnost si snuje!«

A mrtvi su u prošlosti, upravo na našem Griču, snovali o slobodi, o snošljivosti, o jednakosti i bratstvu, koje namriješe nama, a mi smo dužni očuvati, i sve to neokaljano predati svojem potomstvu.

Mudrost neka upravlja našim radom, snaga neka ju jača, a ljepota neka ju krasi. To je ona životna mudrost, koju nazivamo istinskom demokracijom, protiv koje se bore svi nezasitni, pohlepni i vlasti željni tirani, bilo s desna bilo s lijeva.

Dr. Franjo Bučar:

SPORTOVI I IGRE U STAROM ZAGREBU U PROŠLOM STOLJEĆU

(Svršetak.)

Jašilački sportovi bili su slabo razvijeni. Na Pantovčaku imao je u 90-tim godinama prvu malu školu Ivan Viličić u svojoj vili. Iz ove je kasnije nastao i jašilački odio Hrvatskog Sokola god. 1896. u oči I. Hrvatskog svesokolskog sleta u Zagrebu, koji je počeo 1897. ovećim jašilačkim

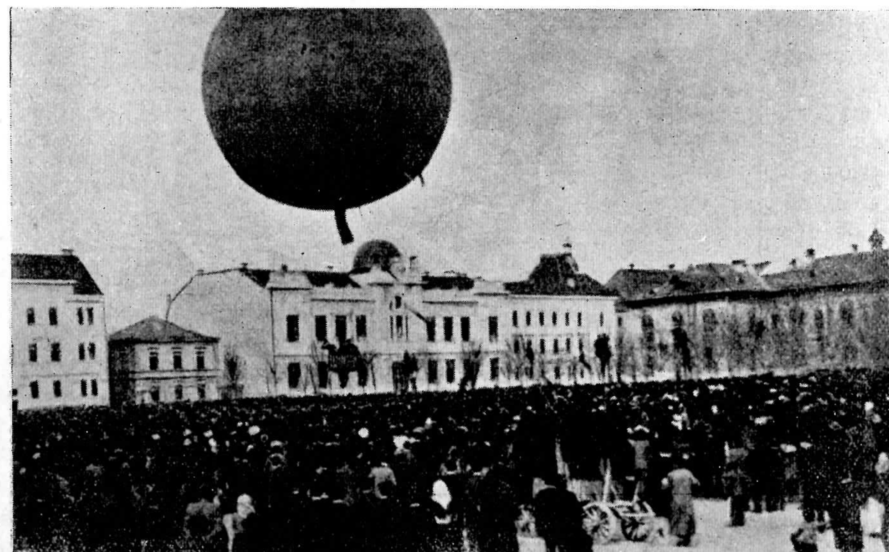
Miroslav grof Kulmer, predsjednik Hrv. Planinarskog društva.

priredbama. Inače je Društvo za konjogojstvo u Zagrebu (1879.) uz pomoć tadanje Hrvatsko-slavonske-dalmatinske zemaljske vlade upriličivalo kod Černomerca kraj Zagreba svake godine po koju konjaničku trku sa naročito zanimljivim točkama za seoske konje i jašenje seljaka bez sedla, te jednopréžnim i dvopréžnim kolima bez velikog sportskog značenja te inozemnog zanimanja. Na programima bile su i točke za gospodske jahače, no nisu bile osobito zanimljive, jer je bilo uvijek vrlo malo prijava. Totalizatora još onda nije bilo. Na čelu tog sporta bio je dugo vremena grof Miroslav Kulmer, koji je i dugo godina vodio lovački, jašilački, streljački te planinarski sport.

Ivan Viličić, učitelj jašenja.

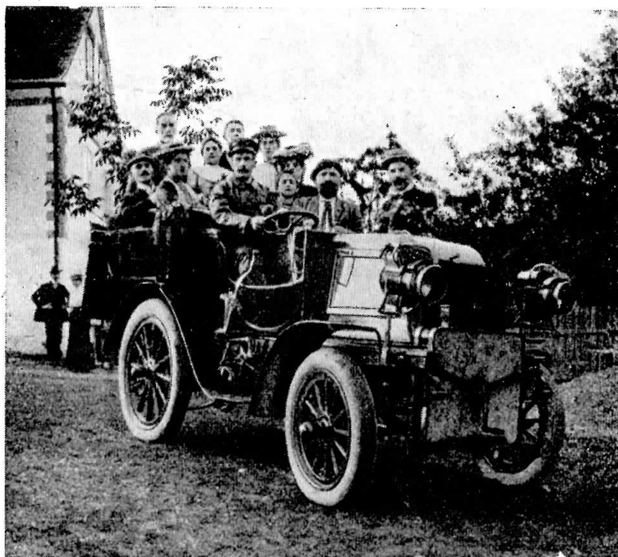
Avijonski sport počeo je gojiti g. 1908. nedavno preminuli Mihajlo Merčep († 1937.), koji je iskonstruirao posebni stroj te izveo nekoliko letova po Zagrebu i okolici. Njegov drug Eduard Rusijan poginuo je tragično

Balon Turul u Zagrebu.

kod jednog pokusnog lijeta u Beogradu (1910.) Tu moramo spomenuti, da je zagrebački inžinjer David Schwarz dao temelj kasnijem tipu Zeppelina sa konstrukcijom od aluminija, koji ali nije mogao sam nikada izrabiti, te su se drugi njime okoristili. U Zagrebu je bilo i nekoliko lijetova sa slobodnim balonima, te su još živi Ferdinand Budicki i Mirko Bothe, stari zagrebački sportaši, koji su poduzeli nekoliko vrlo uspjelih lijetova s takovim balonom. God. 1905. u mjesecu travnju uzletili su prvi Zagrepčani na balonu »Turulu« iz Budimpešte iz vrta b. H. S. i to natporučnici Král i Mansbarth te poduzetnici Kafka i Rudović, te su se spustili 20 km. nad Barčom u Šomodskoj županiji. Iste godine odletili su Bothe i Budicki iz Zagreba do Mraclina a god. 1906. od Zagreba na otok Krk. Jedna vožnja stajala je 150 forinti.

Autosport se je počeo razvijati poslije g. 1900. a veliki promicatelj tog sporta bio je grof Marko Bombelles te barun Dionis Hellenbach, domaći aristokrate te bivši gradonačelnik Vjekoslav Heinzel. Prvi auto od firme Oppel i Beyschlag iz Beča doveo je u Zagreb te s njime prvi vozio

Ferdinand Budicki s prvim autom u Zagrebu.

Ferd. Budicki g. 1901. Ovaj auto izgledao je kao kočija te je bio u Berlinu nagrađen kao najljepši. Autosport se je brzo stao razvijati te je doskora 1906. stvoren i I. Hrvatski autoklub, koji je izdavao svoj časopis Hrvatski automobilni list te nekoliko godišnjaka Priručnika. Iz tog kluba nastao je današnji veliki autoklub.

Također su **lovci i ribići** organizirali društvo za zaštitu lova i ribarenja g. 1889. te posebno Zagrebačko ribarsko društvo g. 1892. i Društvo za gojenje riba g. 1891., koja sva društva stala su se sistematski baviti očuvanjem lovačkih i ribarskih interesa, a izdavali su zajednički stručni list Lovačko ribarski Vjesnik g. 1892. Prvi zakon o lovu za Hrvatsku i Slavoniju primljen je na hrvatskom saboru u Zagrebu već g. 1870.

Nekoje grane sportova nisu u starom Zagrebu bile uopće poznate tako: laka i teška atletika, kao posebne grane sportova, Hazena, Ping-pong, Skauti, Watter Polo, Kanoistika, Motociklistika, boksanje i hrvanje, koje se je poslednje djelomično gojilo sa gimnastikom u H. S. i u srednjim školama ali ne još kao posebna sportska grana.

Zanimljivo je ovdje spomenuti i prvu hrvatsku sportsku literaturu u Zagrebu. Kako je bio stari Zagreb u prošlom stoljeću uvelike njemački odgojen, to su i prve sportske edicije izašle uz hrvatski i na njemačkom jeziku. Tako prvi Almanak Građanskog streljačkog društva g. 1838., prva pravila Vatrogasnog društva 1876., dapače i prva pravila Hrvatskog Sokola izašla su na hrvatskom i njemačkom jeziku 1874. U svim sportskim društvima rabila se je tada još njemačka terminologija dapače i u H. S. za Singera, koji je bio prvi učitelj. Iza toga je učitelj na vježbaonici Andrija Hajdinjak i Franjo Hochman izdao prvo Nazivlje za gimnastiku i mačevanje na hrvatskom jeziku (1875.) Obojica su počeli g. 1878. s izdavanjem časopisa Sokola, časopis za društvo i škole. Zatim su počeli izlaziti i razni drugi stručni časopisi, tako hrvatsko-slovenski Ciklista (1892.), Šport (1894), Vatrogasac (1892.), Hrvatski planinar (1898.) i neki drugi.

Hrvatsko domobranstvo izdavalo je također svoje udžbenike na hrvatskom jeziku te je time pomoglo usavršavanju hrvatske sportske i gimnastičke terminologije. Ove knjige izlazile su kod domobranskog ministarstva u Budimpešti počamši od g. 1887., te su bile prijevod iz mađarskog i njemačkog, koji puta ali dosta slab. Tom zgodom moramo spomenuti, da su već i za francuske vlade u tadanjoj Iliriji izašle dvije vojničke knjige sa hrvatskom terminologijom i to: Škola soldata, u Ljubljani u Cesarskoj Štampariji Governijalne iliričke provincije g. 1810., str. 64, u kojoj se nalazi tumačenje francuske vojne komande na hrvatskom jeziku. Jedan primjerak ove rijetke knjige nalazi se u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod signaturom: R. 1355. Druga knjiga jest: Regolament zaderžavajući Muštranje i Manovre pišakah iz g. 1791 izašlo u Karlovcu kod slovotiskovca Gaspara Veisza g. 1811 str. 565. Jedan primjerak i ove vrlo rijetke knjige nalazi se u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod signaturom: R. 1367. Kukuljević spominje da je ovu knjigu preveo kadet ka-

snije general u Gospiću Dane Raslić. Za jednu i drugu od ovih knjiga spominje se da su dodane i tablice, koje su ali nepoznate.*

Kukuljević spominje u svojoj bibliografiji I. p. 176. br. 2045 i knjižicu: Vojnički izrazi kod obučavanja i vježbanja. U Zagrebu kod Fr. Župana, 1848, 160 str. 16, gdje se nalaze izrazi vojničkog vježbanja iz onog vremena zajedno s njemačkom komandom. Cěna 4 kr. srebra. Možda jedini primjerak ove male brošurice nalazi se u knjižnici Jugoslavenske akademije u Zagrebu pod signaturom: VI, a 84. Ova komanda se sigurno rabila i kod Narodne straže, koja je nastala u ono doba u Zagrebu (1848.) i po provincijalnim hrvatskim gradovima a možda je i bila u tu svrhu izdana. Prvi sportski članak napisao je Dr. Ivan Dežman: Klizanje na ledu (u Vijencu 1872. br. 1.) Zaključujući ovaj prikaz razvitka sportova gimnastike i igara u starom Zagrebu moram istaknuti da su neke grane sportova u predratnom Zagrebu bilo mnogo jače razvijene nego li danas, tako naročito biciklistika, koja je imala dapače tri trkališta u Zagrebu i posebnu biciklističku cestu a danas nema ni jednoga, nadalje mačevanje, koje je bilo uvelike razvijeno te imalo koli kod civila, tako i kod vojništva i akademičara mnogobrojnih pristaša.

Tom zgodom imao bi da istaknem i neke potrebe koje bi bile najnužnije Zagrebu za daljni razvoj našeg sportskog života. To bi bilo u prvom redu jedno umjetno klizalište, za kojim vapimo već desetak godina, umjetna skijaška skakalnica u zagrebačkoj okolici, plivački bazen za sportske priredbe, koji se već toliko godina obećaje a još nije sagrađen, te napokon još nekoliko sistematski uređenih igrališta u gradu i okolici za djecu koja su nam od prijeke potrebe, da se djeca ne razvijaju i igraju bez ikakovog stručnog nadzora.

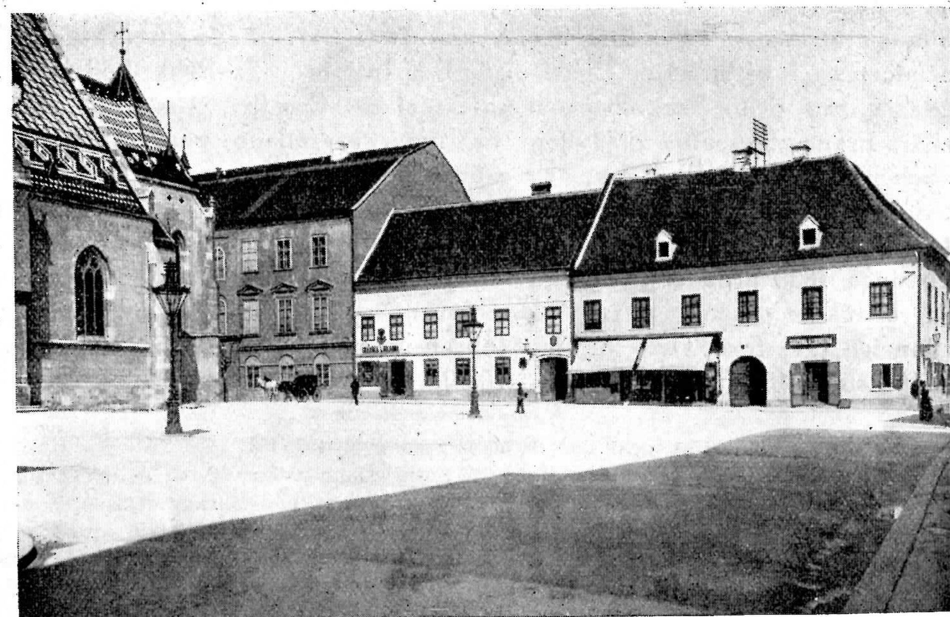
A kako da se to provede? Privatne inicijative su za takova pitanja što se financiranja tiče koje iscrpljene koje daleko preslabe, mecena nemamo, pa zato treba tu pomoći viših oblasti. U prvom redu je tu pozvano Ministarstvo za tjelesni odgoj da pomaže takove korisne institucije obilnom materijalnom pomoći, dalje banovina i konačno sam grad Zagreb, koji je u najnovije vrijeme osnovao svoj posebni odsjek za tjelesni odgoj mladeži i posebno turističko odjelenje, koje imade također svrhu da podupire razvoj naših sportova kao posebnu turističku atrakciju grada Zagreba. Slože li se svi ti pozvani faktori u moralnom i materijalnom pogledu, dalo bi se tu mnogo izvesti te bi Zagreb sa svojom omladinom mogao sve ljepše i bolje napredovati na polju tjelesnog odgoja na diku našeg milog grada Zagreba i cijele naše domovine.

*) Bučar Fr. dr: Bibliografija za tjelesni odgoj na hrvatskom jeziku do g. 1922. Sokolska knjižnica svezak XXV. Zagreb 1922. str. 28.

Ivan Ulčnik: (Nastavak)

KRIŠTOFOR STANKOVIĆ*)

Nakon kupa »Schönbacha« odluči Stanković da taj posjed uz Mlinsku cestu, koja je za ovo doba bila samo uzak put, ogradi. Gradski fiškal Karvančić na 23 listopada 1833, podnaša prijavu varoškom magistratu, u kojoj se na Stankovića tuži, da je uz svoj posjed postavio novi plot, ali je kod toga prešao suviše na gradski put, čime je odštetio ostale građane u njihovom kretanju po tom putu. Predlaže, da se Stankovića pozove na odgovornost radi smetanja posjeda.

Istočna strana Markovog trga prije porušenja god. 1907.

*) U prošlom broju na str. 308 priopćili smo, da je Krištofor Stanković god. 1826 imao trgovinu u kući Johana Krafta, tada br. 50. Sada ćemo ovo nadopuniti time, da se je Kraftova kuća nalazila u Pivarskoj ulici, kasnije pod broj 90, a danas imade broj 14 u Basaričekovoj ulici.

Kuću br. 50 sagradio je Johan Kraft god. 1804, što se vidi na uzidanoj ploči, koja imade ovaj njemački napis: »Johan Kraft gebaut A. 1804, 2. juny«. Nakon smrti Johana Krafta pređe kuća u posjed njegove udove Marije, koja ju ugovorom od 5 listopada 1844, (fasija br. 312—316 iz 1844), pokloni svojoj kćeri Tereziji udatoj Jambrečak. Kasnije postaje ta kuća vlasništvo Antuna Irgolića, koji kao ravnatelj Kaptolske škole umre 27 rujna 1888. Danas je u posjedu njegovih nasljednika.

Karvančićeva prijava bude raspravljena na sjednici gradskog magistrata dne 26 listopada 1833, gdje je zaključeno da gradski kapetan Kavić i fiškal Karvančić na licu mjesta povedu izvide. O svom nalazu imadu Gradskom magistratu izvještaj podnijeti. (Grad. arhiv br. 3157-1833).

Na preostalom dijelu »Schönbacha« koji je zauzimao površinu od 5 jutra 560 čet. hv. uredio je Stanković za ono doba udobno kupalište. »Agramer Politische Zeitschrift« od 25 ožujka 1834 oglašuje, da se na posjedu »Schönbacha« nalazi novo sagrađeno parno kupalište. Naročito su solidno sagrađeni »Damf Aparati«. Kod loženja tih aparata prištedi se mnogo drva. (Sa kamenim ugljenom tada se još nije ložilo). U kupalištu imade 14 udobno uređenih kupaona, 2 sobe za gostionu i stan za zakupnika. Kupališni zdenac je na sisaljku »Pump-Brunnen«. Kupalište se izdaje u zakup od 1 svibnja 1834. U oglasu se naročito ističe da kupalište leži nedaleko od grada između krasnih vrtova i vinograda. Zgrade stojeće na kupalištu bile su označene sa starim brojevima 216 i 217. (Sada je taj posjed označen sa broj 9). »Der Couries für Damen« broj 2—1840, koji list je izlazio kao prilog zagrebačkom mjesečniku »Croatii«, (izdavao ga tiskar Franc Suppan), objavljuje da novo sagrađeno parno kupalište »Schönbach« imade zdenac sa sumpornom i željeznom vodom. Iz ovih voda se kupelji priređuju. Otvorenje kupelji obavilo se je početkom travnja 1840. Kupalište je tada imalo 14 uređenih soba. Ugovorom od 13. prosinca 1838 prodao je Stanković dio »Schönbacha« sa jednom kućom zagrebačkom građanu Ivanu Mišingeru[11]) za 2100 for. u cvancigama, (3 cvancige za 1 for.). Ovaj kup je odobren na sjednici Gradskog zastupstva 14 prosinca 1838. (Fass. br. 454—1838).

Na istoj strani 308 priopćili smo da se je Stanković god. 1832 preselio u kuću grofa Ludovika Sermaga u Opatičkoj ulici broj 94. Kasnije smo ustanovili, da se ova Sermaževa kuća nije nalazila u Opatičkoj ulici, već je stajala na uglu Markovog trga i Kamenite ulice. Kasnije je ta kuća bila vlasništvo Jellačić pl. Franjice. God. 1910 porušena je sa ostalim susjednim kućama na Markovom trgu i u Kamenitoj ulici. Na mjestu porušenih kuća sagrađena je nova vladina palača. (Danas uredi banske uprave). Iz slike na kojoj se bivša Sermaževa kuća lijepo vidi, može se predmjevati da se je Stankovićeva trgovina nalazila na Markovom trgu, jer sa Kamenite ulice nije bilo trgovačkih prostorija, već samo stanovi.

Na slici se vidi da su tu bile dvije dućanske prostorije. U lijevoj bio je dućan trgovca Ilije Guteše (Vidi »Zagreb« br. 11—1934.) Na desnoj strani gostiona Ane Loukotke, što se vidi iz napisa nad ulazom.

[11]) Ivan Mišinger, rodio se je 8 svibnja 1800 u Tropavi u Šleskoj. Po zanatu bio je suknarski majstor. Mišinger je radio u Günsu (Kiseku) u Ugarskoj, od kuda ga je navodno biskup Alagović u Zagreb doveo sa namjerom da bi pravio sukno za svećenička odijela, u čem je on naročiti majstor bio. Kada se je Mišinger po Alagovićevom pozivu u Zagreb uputio uzeo je sobom iz Ugarske kola vune iz koje bi sukno pravio. To je bilo oko godine 1828 kada je u Ugarskoj harala kolera. Na hrvatskoj granici zaustavi Mišingera županijska straža, te mu ne dozvoli, da sa vunom pređe na Hrvatsko tlo. Mišinger se sam zaputi u Zagreb da od Alagovića dobije preporučeno pismo za uvoz vune. Kada se Mišinger sa Alagovićevom dozvolom vratio na granicu, našao je na žalost vunu istovarenu u grabi u propalom stanju, a kočijaš je sa kolima pobjegao. Ovo je bilo za Mišingera velika nesreća. Došavši u Zagreb započne Mišinger sa suknarskim obrtom. U poreznom »Catastru« za god. 1829—1830 upisano je da je Mišinger tjerao suknarski posao u kući Terezije Špišić na broju 268 (kasnije br. 274, a sada Ulica Pavla Radića br. 40.) Od tog posla je godišnje oporezovan sa 6 for.

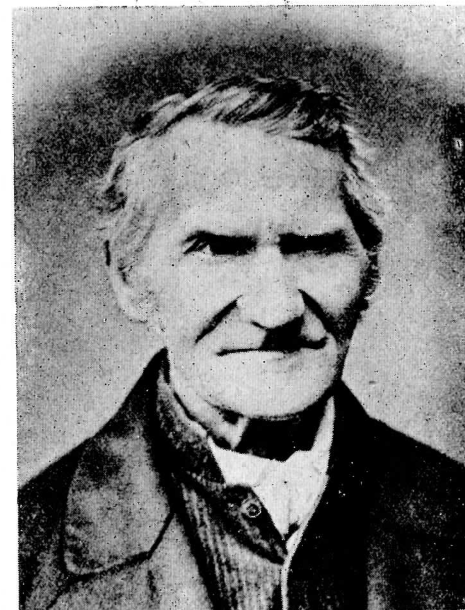
Na sjednici Gradskog zastupstva 4 veljače 1840 postao je Mišinger zagrebačkim građaninom. Uplatio je 12 for. građanske takse. (Grad. arhiv br. 503-1840). Unešen je u građansku knjigu pod st. 9-1840.

Ugovorom od 28 ožujka 1850 prodao je Mišinger od Stankovića kupljene nekretnine na Schönbachu, udovi Franciski Zdenčaj rođ. Marković za 4900 for. i 50 for. »Schüssgelda«. Ugovor je ovjerio 28 ožujka 1850 gradski sudac Ivan Kamauf. Gradsko zastupstvo odobrilo je taj ugovor na sjednici 2 travnja 1850. (Grad. arhiv br. 878-1850).

Godine 1852 otvorio je Mišinger u kući Johane Hanžić u Novoj Vesi br. 14, (sada br. 23), tople kupelji pod imenom »Johanis Bade«. Otvorenje oglasio je u »Agramer Zeitungu« od 14 travnja 1852.

God. 1852 Stanković nudi preostali dio »Schönbach« gradskoj općini na prodaju. Gradsko zastupstvo tu ponudu nije prihvatilo. (Grad. urudžbeni zapisnik br. 115-1852).

Nakon Stankovićeve smrti naslijedila je »Schönbach« njegova kći Ana Hofman. Kasniji nasljednici prodali su taj krasan posjed god. 1929 braći Alfredu i Leonu Mülleru za 1,700.000 dinara.

Ivan Mišinger

Neizbježivi usud parcelacije neće minuti ni taj nekadanji prekrasni Stankovićev »Schönbach«, gdje su se naši Zagrepčani za doba generala Radivojevića ugodno zabavljali, a kasnije odmarali u kupalištu koje je

Ferdo Luks

U istoj kući imao je Mišinger krčmu već od 20 travnja 1851. Molbom od 20 travnja 1860 moli da mu se krčmarska dozvola produlji. Gradsko poglavarstvo uvažilo je Mišingerovu molbu i produljilo mu dozvolu. (Grad. arhiv br. 1703-1860). Početkom god. 1877 Mišinger je krčmu napustio.

U »Domobranu« od 30 ožujka 1866 oglašuje Žiga Vugec da je od Uskrsa 1866 arendator »Johanes Bada« pa će uz to imati gostionu.

Od mjeseca travnja 1870 do konca 1874 bila je u Mišingerovoj kući u Novoj Vesi pisarna pričuvnog bataljuna 53 pješačke pukovnije nadvojvode Leopolda. Godišnja najamnina iznašala je 180 for. (Grad. arhiv br. 1601-1870).

Mišinger je umro 15 siječnja 1886 u 81 godini. Zanimivo je to, da je on prvi ležao u novo sagrađenoj mrtvačnici na Mirogoju u odarnici II. razreda. Prvi mrtvac u židovskom odjelenju mrtvačnice bilo je dijete Oskar Schwartz, 5 godina star, pokopan 7 ožujka 1886.

Mišinger je ostavio kćer Lidiju, koja se uda za poznatog zagrebačkog građana Ferdu pl. Luksa, trgovca i dugogodišnjeg gradskog zastupnika. Lidija Luks sa bratom Hinkom baštinili su 1866 od svoje majke Johane Hanžić-Mišinger kuću u Novoj Vesi broj 23. God. 1872 prekupila je Lidija Luks dio brata Hinka, pa je tako postala samo-

tada bilo daleko izletište. Nestat će onog krasnog biranog drveća, jedinog svjedoka nekadanjih lijepih dana starog zagrebačkog društva i prolazne slave »Schönbacha« ili »Lepe Vesi«.

Ugovorom od 1 studenoga 1833 kupuje Krištofor Stanković od stolara Karla Grebičića kuću u tadanjoj Banskoj (kasnije kazališnoj a sada Freudenreichovoj ulici), broj 15 za 500 dukata, te 15 dukata »Schüsselgelda.« Granice kupljene kuće bile su ove: Od istoka u gradnji stojeće Stankovićevo kazalište. Od juga kuća udove krojača Belly. Od zapada kuća i zemljište bar. Franciske Jellačić. Od sjevera Banska ulica. Kupoprodajni ugovor je pročitan i odobren na sjednici gradskog magistrata 27 studenoga 1833. (Knjiga gradskih fasija strana 92—1833. Grad. arhiv br. 3247—1833.)

Karlo Grebičić kupio je kuću u Banskoj ulici ugovorom od 28 studenoga 1831 od udove Havliček preudate za gostioničara Jakoba Smidta za 2050 forinti u srebrnim cvancigama (uzevši tri cvancige za 1 forint.) Ovaj kup bio je odobren na sjednici gradskog magistrata 29 studenoga 1831. (Grad. arhiv br. 3947—1831).

Vjerojatno je, da je Stanković Grebečićevu kuću kupio da popuni gradilište za kazalište.

Na 24 travnja 1835 dražbovala se je »Nova Varoshka Mesznicza« u Špitalskoj (Gajevoj) ulici. Na dražbu pristupili su kao kupci Franjo Kappner, koji je ponudio 2.210 for. Nikola Nikolić 1.526 for., te Stjepan Krestić u ime Krištofora Stankovića. Krestić je ponudio 2.222 for., za koju svotu je mesnicu dostao. Ovaj dražbeni kup uzelo je Gradsko zastupstvo na znanje na sjednici 1 svibnja 1835. (Knjiga fasija iz god. 1835 strana 462.) U poreznom katastru grada Zagreba za god. 1834 dolazi gradska mesnica, »macellum civitatis« upisana pod br. 210.

vlasnicom kuće koja je bila jednokatna, a prizemno nalazila se Luksova trgovina. Kako je kuća stajala izvan regulatornog pravca Nove Vesi, gotovo do polovice ulice, to je Gradsko zastupstvo na sjednicama 6 srpnja 1896 i 1 veljače 1897 zaključio otkup kuće. Kuća je nato porušena, čime je ulica Nova Ves na tom mjestu proširena. Lidija Luks sagradila je u regulatornom pravcu novu dvokatnicu pod broj 23. Ova kuća se još danas nalazi u posjedu njenih nasljednika.

Otac Ferde Luksa bio je Ivan Luks, po zanimanju gostioničar kod »Krune« u Ilici, (danas br. 6). Rodom je bio iz Ugarske. U molbi od 3 veljače 1827, kojom moli zagrebačko građanstvo, Ivan Luks navađa, da je izučio trgovinu, a 36 godina je star. Oženio se sa udovom Anom Rumbold, čiju djecu iz prvog njenog braka je Luks odgajao. Nadalje kaže, da imade imetak koji nije za odbaciti. Član je građanske garde, te u njoj vrši ne samo službu kod velikih svečanosti, već i kod manje važnih kao na primjer o Uskrsu čuva Božji grob.

Na sjednici Gradskog magistrata 3 veljače 1827 bude Ivanu Luksu podijeljeno zagrebačko građanstvo uz naplatu takse od 24 for. srebra. (Grad. arhiv br. 298-1827).

Izim Ferdinanda imao je Luks i mlađeg sina Ivana rođ. 1842, koji je bio poznat trgovac u Zagrebu na Jelačićevom trgu, (tvrtka Kaiser i Luks). Umro je 5 listopada 1901.

Kada god. 1848 nastupiše burni dani, zaključi gradsko zastupstvo na izvanrednoj sjednici 17 ožujka 1848 da se u Zagrebu osnuje građanska garda. Izvorni zapisnik ove sjednice kaže: »Tom prilikom bi i pozorno oko obratjeno na obću segurnost ovog grada, koja ako kada zaista u ovako smutjenih vremenah svu pozornost zahteva. Na tu svarhu videći najjači temelj segurnosti u duhu naroda primernim ustanovljenju narodne građanske čete, imenovan jest odbor, koji će osnovu i naredbe organiziranja Gradjanske čete ne samo ovog sl. i kr. grada nego i Kaptolske i biskupske izraditi, i simo o tome izvestje dati.« Pretsjednik odbora sigurnosti postao je gradski sudac Janko Kamauf. (Grad. arhiv br. 1098—1848.)

U građanskoj četi morao je služiti svaki za oružje sposoban građanin. Tako je ta dužnost zapala i Stankovića. Međutim on moli banskog namjesnika Lentulaja da ga razriješi dužnosti službe u građanskoj četi. Banski namjesnik ustupi Stankovićevu molbu gradskom poglavarstvu da ono »po pravici« donese odluku. Gradsko zastupstvo na sjednici od 22 rujna 1848 odputi molbu »Odboru sigurnosti« da dade svoje mišljenje. (Grad. arhiv br. 2611—1848.) Odbor sigurnosti preporuča Gradskom zastupstvu da se Krištofora Stankovića dade povjerenstveno pregledati da li je sposoban za vršenje službe u gardi. Gradsko zastupstvo na sjednici 17 studenoga 1848 određuje da gradski kapetan Vjekoslav Šrabec i gradski fizik dr. Aleksander Mraović Stankovića pregledaju i izvješće podnesu. (Grad. arhiv br. 2949—1848.) Kako u tom predmetu daljnjih spisa neima, nije poznato što je konačno zaključeno u pogledu Stankovićeve službe u građanskoj četi.

U Narodnim Novinama od 27 siječnja 1849 Stanković pozivlje zagrebačke građane da za srpsku braću iz Vojvodine nešto doprinesu, jer su ovi uslijed rata sa Mađarima jako stradali. U proglasu od 25 siječnja 1849 Stanković naročito ističe ovo: »Bedna i stradajuća bratja naša serbska u Vojvodini nahodeća se obratjaju se u sadašnjoj svojoj velikoj tugi i nevolji na sve čovečanstvo, a osobito na nas Hervate. Oni sa oružjem u ruci neprestano stoje pred neprijateljima Madžarima a njihove žene i dječica i nemoćni starci stradaju od slabe hrane, odijela i bez krova. Darove će u novinama obznaniti.« U istom broju se oglašuje, da je sabrano 267 for. Prvi daje Stanković 20 for, Anastas Popović 25 for, Stjepan Vrabčević 10 for, Janko Malin 50 for, te ostali građani manje svote.

Već god. 1847 bio je Stanković predsjednik zagrebačke pravoslavne općine. Na sjednici ove općine 15 prosinca 1848 izabran je za upravitelja, predstavnika i predsjednika Pravoslavne crkvene općine. Ovu dužnost vršio je do god. 1850, kada je upravi općine došlo do nesuglasica, pa se Stanković na svim častima zahvalio.

Na skupštini Pravoslavne crkvene općine 25 prosinca 1848 pisao je Stanković zapisnik, pa je tom zgodom sam kod imena mjeseci upotrebljavao »ilirske« nazive, kao siječanj, veljača itd. (Iz neobjavljenih povjesnih zapisa Pravoslavne crkvene općine zagrebačke, od prof. Dimitrija Vitkovića).

Nakon rata sa Mađarskom god. 1848—1849, prolazila je kroz Zagreb silna vojska, koja se je vraćala sa bojišta, ili je polazila na razna mjesta gornje Italije koju je Austrija držala u svojoj vlasti. Kako u ono doba nije bilo velikih vojarna, gdje bi se pridošle vojnike moglo nastaniti, zato su ih smještavali u svoje domove zagrebački građani. Običaj je naime bio, da je svaki kućevlasnik u svojoj kući imao po jednu »soldačku komoru«, u kojoj su vojnici prigodom prolaza, bili smješteni. Zagrebački građani dakako da su se svakom zgodom otimali od dužnosti vojničkog ukonačivanja, pa su neki iz osobitih zasluga za grad mogli dobiti »oprost od ukonačivanja«.

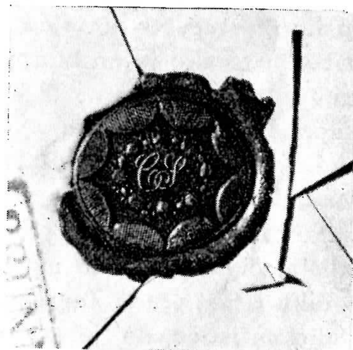
God. 1850 tuži se Stanković Gradskom poglavarstvu, da mu se na konak šalju vojnici. U molbi navađa da us on i njegovi nasljednici još od god. 1833 za uvijek oslobođeni od vojničkog ukonačivanja. Pošto su vojnici usuprot oprosta kod njega ukonačeni Stanković moli da mu se zato isplati konakovina. Gradsko zastupstvo na sjednici od 2 siječnja 1850 nije uvažilo Stankovićevu molbu, i ako je on bio oprošten. U riješenju se kaže da i drugi zagrebački građani obzirom na teška ratna vremena dobivaju vojnike na stan, dapače i takovi koji inače uživaju oprost od vojničkog ukonačivanja. (Grad. arhiv br. 6—8 1850.)

Povlasticu oprosta vojničkog ukonačivanja dobio je Stanković na sjednici gradskog magistrata 29 travnja 1833, gdje su istaknute njegove zasluge oko gradnje kazališta, čime je učinio mnogo za udobnost zagrebačkog građanstva, a i na diku i čast grada Zagreba. (Tako kaže doslovno sjednički zapisnik.) Isto tako se ističe, da je na posjedu »Schönbachu« uredio lijepo kupalište za udobnost građanstvu. Kuću na Harmici također će Stanković lijepo urediti. Za sve navedene zasluge oko poljepšanja grada, uvažena je Stankovićeva molba, ali uz uvjet da u gradsku blagajnu uplati u ime odkupnine za kuću na Harmici 100 for, a za kupalište »Schönbach« 60 for konvencionalnog novca. U zaključku gradskog magistrata naročito je istaknuto da se Stankovića a niti njegovi nasljednici, ne mogu siliti da na spomenutim posjedima vojnike ukonačuju. (Grad. arhiv br. 1235—1833.)

God. 1850 sjedinio je ban Jelačić sve tri zagrebačke jurisdikcije u jednu gradsku općinu. Iza toga se 1851 pristupilo prvim izborima za sjedinjenu gradsku upravu. Gradsko zastupstvo gornjeg grada na sjednici 18 ožujka 1851 odobri izborne liste, u koje su bili upisani izbornici prijašnjih triju jurisdikcija (grada Zagreba, kaptolske općine i biskupske ili vlaškouličke općine.) Krištofor Stanković bio je upisan u prvi izborni kotar pod stavkom 39. Kod tih izbora Stanković nije bio biran za grad-

skog zastupnika. On u zastupstvo ulazi tekar 1857. C. kr. namjesništvo naložilo je gradskom poglavarstvu riješenjem od 10 veljače 1857 br. 3023-Prs, da za 8 praznih mjesta gradskih zastupnika stavi predlog, sa kojim osobama bi se ta mjesta upodpunila.

Gradski načelnik Janko Kamauf vlastoručno sastavlja izvješće od 29 ožujka 1857 br. 15-Prs, u kojem za gradske zastupnike predlaže ove građane: kanonika Janka Pavlešića, gradskog župnika Stjepana Pogledića, trgovca Anastasa Popovića, pekarskog obrtnika Josipa Sorga star., trgovca Kristofora Stankovića, trgovca Nauma Mallina, poduzetnika Guidu Pongratza i ljekarnika Graciana Mihića. Ovaj predlog odobrilo je Namjesništvo odpisom od 3 travnja 1857 br. 6197, sa primjedbom, (u njemačkom jeziku): »die bezügliche ernenungs Decrete mit dem Beifugen auszufertigen, dass hiermit ihre funktion bis zur definitiven Regelung der Gemeindewesens zu dauern habe.« Gradsko poglavarstvo izdalo je imenovanim gradskim zastupnicima određene dekrete. (Grad. arhiv br. 17-Prs 1857.)

Pečat Kristofora Stankovića sa početnim slovima CS iz god. 1834. Taj pečat pronađen je na listovnom omotu u kojem je Stanković poslao pismo Zwoneczeku u Brno kasnijem upravitelju novosagrađenog kazališta.

Iz odpisa Namjesništvu vidi se da se u tadanje apsolutističko doba gradski izbori nisu obavljali, već su se upopunjena obavljala imenovanjem sa ogradom »zur definitive Regelung der Gemeindewesens zu dauern habe.« Prema tome je Stanković postao gradskim zastupnikom kroz imenovanje. On je tu dužnost vršio do konca mjeseca veljače 1861, kada je gradsku upravu preuzelo izabrano gradsko zastupstvo, na čelu sa načelnikom odvjetnikom Vjekoslavom Friganom.

O Stankovićevom radu u Gradskom zastupstvu gotovo se ništa nezna. Izgleda, da se je Stanković počeo iz javnog života povlačiti, a tome je doprinijela i bolest koja ga je kroz dulje vremena mučila. Konačno umre

30 svibnja 1867. Na 1 lipnja pokopan je na pravoslavnom groblju, koje se tada nalazilo na zapadnoj strani današnjeg Pejačevićevog trga i to na prostoru pred »Zanatlijskim domom.«

Prigodom iskopa pravoslavnog groblja god. 1909, prenešen je Krištofor Stanković sa suprugom Anastazijom u obiteljsku arkadu Hatz-Stanković.[13]) (Grad. arhiv br. 3766—1909.)

Kada je Stanković umro, zagrebačke novine zabilježile su u kratko dan smrti i ukopa. Tako na primjer pišu »Narodne Novine« od 1 lipnja 1867: »Krištofor Stanković ugledan zagrebački građanin umro je ovdje poslije duljeg bolovanja od nemoći 30 svibnja u jutro u 74 godini. Sprovod biti će mu danas po podne u 5 sati na ovdješnje pravoslavno groblje.« »Obzor« i »Agramer Zeitung« još su kraće Stankovićevu smrt zabilježili.

Iz ovog novinskog prikaza vidimo, da su tadanji Zagrepčani dosta brzo zaboravili na glavnu Stankovićevu zaslugu, da je on sagradio kazalište u doba, kada je u razvitku umjetnosti u Zagrebu bilo velikih neprilika, jer nije bilo čestitog mjesta za kazališne predstave, a zagrebačka gradska općina nije imala sredstava da takovu zgradu pa i u skromnom obliku izgradi. Stanković je mogao svoj novac, što ga je potrošio na gradnju kazališta i na njegovo kasnije uzdržavanje, i za druge svrhe upotrijebiti. Stanković je kao dobar poznavalac kazališnih prilika mogao predviti da od kazališta pogotovo u onom opsegu kako ga je sagradio, (za Zagreb je bilo u ono doba preveliko), neće biti trgovačke koristi, već manjak, što je na žalost i bilo. I kada je Stanković umro nitko se nije sjetio napisati da je umro kulturni dobrotvor ne samo grada Zagreba, već i cijelog hrvatskog naroda, jer ipak su iz Stankovićevog kazališta god. 1835 zaorili prvu zvuci Gajeve budnice »Još Hrvatska nij' propala.« Po Stankoviću sagrađena redutna dvorana (u kazališnoj zgradi) služila je ne samo za ples i zabavu zagrebačkim purgerima, već znamo da se u njoj raspravlja o sudbini hrvatskog naroda. U ovoj dvorani jednodušno je Hrvatski sabor na 4 srpnja 1848 navijestio rat Mađarima. Tu su se držale sjednice toliko znamenitog Sabora u god. 1861. Od god. 1883 služi redutna dvorana za održavanje sjednica Gradskog zastupstva.

[13]) Grobnica obitelji Hatz-Stanković nalazi se u maloj arkadi broj 17. Nad grobnicom postavljen je veliki željezni spomenik, kojeg je Pavao Hatz stariji postavio svojoj majci Suzani, umrloj 1 travnja 1825 na groblju Sv. Jurja. Prigodom prenosa članova obitelji Hatz-Stanković, sa raznih zagrebačkih groblja, prenešen je i željezni spomenik sa groblja Sv. Jurja u arkadu. Na spomeniku nije označeno da u grobnici leže ostaci Krištofora Stankovića. Uslijed toga se nezna, da je tu sahranjen čovjek, koji za Zagreb ima velikih zasluga i čiji grob nebi smio ostati nepoznat. Zamolili bi Stankovićeve nasljednike, da makar jednom pločicom označe da u grobnici leže ostaci zagrebačkog građana Krištofora Stankovića, ljubitelja kazališne umjetnosti, kojoj je u Zagrebu sagradio prve stalne dveri.

Kako je došlo do gradnje Stankovićevog kazališta, kao i o samoj gradnji, mi ćemo se u posebnom članku osvrnuti.

Da nije bilo Stankovićevih nasljednika i njegove kuće na Jelačićevom trgu, njegovo bi se ime zaboravilo. Držimo da bi se u predvorju naše Thalije trebalo naći mjesta i za poprsje Krištofora Stankovića, koji ako i nije bio kazališni umjetnik, ipak je neobično zaslužan za hrvatsku kazališnu umjetnost. Upozoravamo i molimo za to nadležne da se toga sjete!

Na sjednici Gradskog zastupstva 6 veljače 1933 zaključeno je da se dosadanja Lisinskijeva ulica prozove »Ulica Krištofora Stankovića.« Lisinskijevim imenom prozvana je neka neznatna uličica na Pešćenici uz željezniču prugu, (koja je bez kuća!) Međutim će Stanković svoju ulicu (Lisinskijevu) dobiti tekar onda, kada nova Lisinskijeva ulica »uz prugu« bude izgrađena!? Kada će to biti, sigurno neznaju ni oni, koji su odlučili. Da li je ta promjena najsretnija neznamo, Lisinski dobio je ulicu god. 1878, kada se je obavljalo glavno imenovanje svih zagrebačkih ulica, u vezi sa obrojenjem kuća po novom načinu, (po ulicama.) Nakon 55 godina mora jadnik Lisinski da ustupi svoju ulicu Stankoviću, valjda za to što mu je Stanković dozvolio, da se je god. 1846 u njegovom kazalištu pjevala njegova prva opera »Ljubav i zloba.« Ili možda zato, što je Stanković bio bogat čovjek, a Lisinski siromašak?

Da živi naš August Šenoa, on bi tu »vrlo sretno« zamišljenu promjenu ulica svakako u svojim »Zagrebuljama« onako na svoju »izglosirao«, a niti naš Gustl Matoš nebi svoju prešutio. Svakako je pitanje, da li je Lisinski ikada bio na Pešćenici »uz prugu« i koje su zasluge Lisinskijeve za Pešćenicu, da ga tamo premjestiše s njegovog Gornjeg grada gdje je živio, patio i konačno umro . . .! Isto tako nastaje pitanje, hoće li se tko sjetiti, kada se ulica »uz prugu« izgradi, da Stanković dobije svoju ulicu, koja mu je god. 1933 dodijeljena. Može se i to zaboraviti!?

Imademo zakon o nepremjestivosti sudaca, pa bi slično tome moglo Gradsko Vijeće stvoriti zaključak i o nepremjestivosti i o zabrani prekrštenja zagrebačkih ulica. I pođe li se dalje tim putem, doskora ne ćemo sami prepoznati staroga Zagreba, zbog prečestog, i u mnogo slučajeva uopće nepotrebnog prekrštavanja ulica i trgova.

Spectator: (Nastavak)

Šetnje gradom dokonog purgera

343. Unutrašnjost crkve Pavlinskih sestara Sv. Vinka, pred nekih 14 godina po našem dragom umjetniku O. A. lijepo oslikana, veoma je trošna tako da čitavi komadići žbuke, navlastito sa stropova, otpadaju. Ne mislim same slike, već one dosta nametljive cifrarije naokolo njih. To bi se veoma preporučivalo obnoviti, kod česa ispustiti one smetajuće i nepotrebne »čiričari«, što bi djelovanju slika samo bilo na uhar.

344. Ispred škole u Varšavskoj ulici jedan dio asfalta tako je trošan, odnosno uopće već manjka, da se već podložni beton počeo da troši. Tamo imade uvijek lokve vode iz kojih prolaznik po jurećim autima biva poprskan. Jer kad je kišovito uvijek je puna vode, a kad nije, onda od štrcanja.

Isto na samoj školskoj zgradi otpada žbuka sa zapadne strane. Tamo se za vrijeme odmora igraju djeca. To treba zamisliti, jer ovaki kolač morta ako pane na koje dijete, što će biti?

345. Pogled u orkestarski prostor velikog kazališta, za vrijeme kad se n. pr. daje drama, uprav je ogavan može se mirno reći. Porazbacane stolice, pultevi itd. sve u skrajnjem neredu živo potsjeća na Toledski Al-kazar poslije zauzeća po Francovim četama. Mislimo da bi glazbenici, ili u najmanju ruku makar kazališni podvornici, imali nakon operne pretstave odnosno možebitne probe, orkestarski prostor barma utoliko urediti da izgleđe pristojno. Najgore izgleda onaj prizor opustošenja, o kojem govori prorok Jezekijel kao o Sudnjem danu, gledajući ga sa loža n. pr. intendantove, načelnikove ili Dvorske.

346. Lijepo je da su putevi i ostali prostor na dječjem igralištu na Krešimirovom trgu posuti jarkocrvenim pijeskom, ali je manje lijepo da se taj i nehotice na potplatima kod izlaženja mora prenositi u susjedne plohe puteva u parku, što izgleda onda šareno, a i vice-versa.

347. Nad glavnim pročeljem nove Trgovačke Akademije na istom trgu, opažamo s obje strane one glavne betonske grede gdje ulazi u zidno meso, znatne pukotine koje sežu počevši od zgora pa na nižje. Razlog: Ziđe se, košto je prirodno kod svake građevine, nakon dovršenja i konzolidiranja težišnih sila, sleglo u oba krila glavne zgrade, dok to kod onih golemih, 15 metara visokih pilova srednjeg rizalita, nije, jer se armirani beton NE sleguje. Uslijed toga nastale su deformacije glavne grede koje su kao posljedicu imale pojavu onih pukotina. Te se pukotine nedadu običnim sredstvima obustaviti, a niti bi tu hasnilo zacementiranje. To je jako grdo.

348. Mala braća na Kaptolu treba da skrenu pažnju na to da im je sa glavnog pročelja tik uz Kalvariju, na samostanskoj zgradi otpala žbuka. Ujedno bilo bi lijepo, kad

bi se predprostor ispred novosagrađene Dvorane za priredbe, otvorio srušenjem onog, sada besmislenim postalog zida. Taj bi komad dvorišta trebalo poasfaltirati ili sasma oniskom, više simboličnom nekakom ogradicom zarubiti pa zasaditi cvijećem. Sv. Pismo doduše govori, kako nitko neće svijeću zapaliti i mećati pod kabao, već treba utaći u svijećnjak da se odasvud vidi. Pa ipak ona nova zgrada iza starog trošnog 3 m visokog zida, sjeća na prispodobu iz Evanđelja. U opće čitavo pročelje crkve navlastito sjeverno, pruža žalosnu sliku.

349. Poprsje Papićevo u foajeru kazališta izrađeno je u sasma drugom mjerilu nego li tik do njega stojeće Rajićevo, koje je mnogo nadnaravnije veličine. Time je povrijeđeno staro pravilo kod likovnih umjetnina, da se likovi različitog uveličavanja mjerila nikad ne bi smjelo postavljati jedna uz drugu, jer to izazivlje neprijatan i posve nenaravan dojam. Papić izgleđe, premda je nešto uveličan, pored onog Raića, kano patuljak ili dijete.

350. Nije baš ukusno, da je neki ugursuz koji si jamačno utvara da je vrlo duhovit, kod natpisa na kazališnoj garderobi ženskih članova odnosno baletnica, stavio ispred slovo »i«, tako da se sad tamo čita: »ženski izbor!«

351. U Zagorskoj, dakle jednoj od najglavnijih ulica zapadne periferije, postoji jedan »stan« u svojoj vrsti može se reći doista unikum: potpunoma ispod razine zemlje tako da mu je isti strop niže od ulične plohe. Prozorčići gledaju na jedan t. zv. »šahte« na način onih »ubaca« za drva, pokriven jednom improviziranom rešetkom preko koje je moguće za nuždu prelaziti, a koji nije širi od koja pol metra. Kad je kiša ili snijeg, voda pada izravno u to okno, a slijeva se i okolišna sa terena, pa buduć je pod okna sasma skoro u razini prozorske klupčice, to je jasno da voda prodire u stan. Upravo jedan prolazeći pas komotno je »škiknuo« u šaht, jednoj gospođici koja prozor otvaraše taman na nos. Nazdravlje! Trebao bi gr. XVI otsjek to ureda radi dade zabetonirati uz istodobno ispražnjenje sit venia verbo »stana«. Ta se jazbina nalazi u kući br. 30.

352. Na glavnoj Tuškanačkoj šetališnoj aleji nedaleko od Vile Marić i t. zv. glazbenog paviljona, koči se nasred puta jedna preko 13 m dugačka gomila od nekakvih betonskih krhotina i inog smeća koje je netko, slutimo gradski organi, jer drugi tko se ipak ne bi usudio, onamo odbacio. Pošto to nagrđuje park, mislimo da ne bi niti jedan dan smjelo onđe da leži, a ne, košto zaista jest, tjednima ako ne već mjesecima.

353. Uvjereni smo, da bi gosp. Nadbiskup, kad bi ga mjerodavni činioci za to lijepo zamolili, dozvolio, da se Nadbiskupski perivoj na Ribnjaku OPET, nakon više od pola vijeka otvori pristupu općinstva. Ne bi to baš moralo biti uvijek i u svako doba dana, već kažimo 3 put tjedno, ili stanovite sate, a na koncu niti ulaznina od pola dinara u dobrotvorne svrhe, ne bi škodila. To bi parku samo povećavalo privlačivost i neki, recimo, čar. Da takav golemi perivoj nasred grada, gdje i onako oskudijevamo na takovim uredbama, stoji pola stoljeća a i više, takoreći prazan, to je ali zbilja žalosno.

354. Na Rokovačkom perivoju, gdje postoji i dječje igralište, bilo bi uputno postaviti jedan makar i omanji nužnik. Najbliži odanle jest onaj na tuškanačkom platou, gdje

je nekoć bila stara policijska prizemnica, koja je legatom pok. starca pismonoše Kropačeka pripala gradu. To je tamo i natrag više od pola sata daleko, pa za djecu ne može dolaziti u obzir. Posljedica jest da djeca budu upućena po njihovim pratilicama da nužde »ovako«.

355. Lijepa nova Crnčićeva ulica, osnovana, odnosno djelomice već izvedena i prometu otvorena sa 13 m širine, sažava se kod onog koso položenog »divljeg« sela nazvanog »Maksimirske Ledine I do V«, a navlastito ispred kuće br 1 na samih 1.30 m tako da jedvice 2 pješaka mogu proći a vozila uopće ne. Okolišna se gradilišta već živo izgrađuju ukusnim dvokatnicama, dok ono cigansko naselje eto stoji poput klisure, o koju se razbijaju valovi gradskog života i stajat će (sudeć bar po tempu Radničkog Dola, gdje su prilike pače povoljnije), još makar 90 godina! Ista je neprilika kod nedalekih »Jordanovačkih Livada« I do IV koje isprijećivši se pod kutem od 45° koče razvitak novoga grada što se proširio do Švarcove ulice pa i dalje. Dosta žalosno, kad se promisli kako su i ova dva »slums-naselja« nikla poput korova tek IZA rata, na dotada djevičanskom tlu.

356. Peroni glavnog kolodvora privremeno su uređeni prilaznim tunelima, ali još ih treba providiti natkritim krovovima, jer samo tako mogu bar donekle odgovarati pružajuć zaštitu putnicima pred nepogodama vremena. U inozemstvu i najmanje stanice, ako su iole od važnosti, napr. Villach, Mödling, Fortezza, Bolzano, i druge, imaju čitav niz takovih peronskih krovova, koje inače imaju i sve stanice gradskih željeznica (npr. u Beču). Jednako sam mišljenja, da bi npr. pretstavljalo zaista malen trud i izdatak, na Kvaternikovom trgu podići iznad Tržišta jedan lagan krov, npr. od sasma zračne, željezne konstrukcije na stupovima. Time bi i općinstvu i prodavačima bilo uvelike pomoženo kod kiše ili za žestoke sunčane pripeke, a i živežne bi namirnice bile sačuvane od prašine, sunca itd. Takav krov nebi trebao da bude sa strane zatvoren, dakle ne bi pretstavljao jedan Tržni trijem, već samo lebdeći zaštitni pokrov.

357. Mislili smo da će prigodom prigradnje, koje je općina izvela u dvorištu gr. škole u Filipovićevoj ulici i koje sve imaju k r o v, i glavna školska zgrada prilagoditi toj zdravoj misli, te dobiti naknadno uredno krovište i uopće saobraziti novim objektima tako da bi činile jedan jedinstveni dojam, ali smo se nažalost prevarili. Ta je moda: kuća bez klobuka, izgleda, hvala Bogu, prošla.

358. Ma da smo star grad, jedan od najstarijih sredovječnih u Evropi, to nam ipak, sudeć po spoljašnjem izgledu i tko ne bi dobro poznavao dokumentarno dokazane povelje, nitko strani ne bi toga mogao priznati. Tako smo temeljito istrijebili sve štogod sjeća na kulturnu prošlost. Na Kaptolskoj strani, gdje čovjek poznavajući konzervativnost Crkve ne bi toga očekivao, iskorijenjeno je upravo sve, pa i sama katedrala,— jer ovo što danas stoji jest novogradnja, — dok na gradskoj strani imade od sredovječnih spomenika, uz crkvu Sv. Marka, ipak tri ostatka sredovječnih utvrda: Kamenita vrata, Dverce i Popov Toranj. Sad, pošto su Kamenita, marom Braće Zmajevaca i gradske Općine, obnovljena, trebalo bi malo pomisliti i na to, kako bi se ostalim dvim kulama povratio donekle bar

prvobitni oblik, kog su kasnijim (u 19 i 20 vijeku) dodâcima djelomično izgubile. Ništa ne stoji na putu da se kod Dverâca uspostavi šatorasti krov, koji bijaše mnogo strmiji nego današnji skrpani, a imao je i lijepu Laternu, dok bi onu neukusnu košnicu, koja odavna već ni praktične svrhe nema, trebalo izbaciti. Jednako zahtijeva pijetet, da se sa Popovog Tornja skine ona krnja »zvjezdarna« improvizirana početkom ovog stoljeća, a na svoje mjesto postavi krov, poprilici jednak onome na Kamenitim vratima sa sličnim buzdovanom.

359. Ruševna, jadna taraba, kojom je ograđen posjed Hrv. Radiše, nasuprot kbr. 4 do 8 u Lorkovićevoj ulici, jedan je pravi škandal. Ako Radiše kani graditi, neka ju sruši, a ako ne, neka postavi propisnu ogradu, doličnu središtu grada, kako to građevni red traži. Ovako ostati ne smije.

360. Sveopće je mišljenje da je novo dječje igralište, uređeno po gr. općini na Krešimirovom trgu, u svakom pogledu v r l o uspjelo, predma ne bi bilo zgorega da se i onaj preostali dio perivoja između glavne prolazne ceste i Trg. Akademije priključio igralištu, koje bi tad ispalo znatno veće, bez ikakvih troškova. Jer je sveopći javni park u čitavom ostalom dijelu, dakle j u ž n o od produljene Beogradske ulice, sasma dosta velik za općinstvo šetati, tj. bez djece. Ipak imali bismo da stavimo jednu zamjerku: Trg, odnosno igralište, navlastito potonje, tako je posvema bez sjenke, da je njegova upotreba u žarkoj sunčanoj pripeci, dakle skoro čitavo ljeto dok traje dan, zapravo onemogućena. Trebalo bi se što prije pobrinuti, da se tamo stvori hladovine, inače će ostati prazno, jer pržiti se na sunčanom žaru nitko ne može slati svoju djecu, a kod lošeg je vremena eo ipso prazno. Imade napokon dandanas mogućnosti, da se koje o v e ć e već stablo, npr. kestena, lipe ili slično, posadi pa se ne mora do 10 godina čekati na prvu hladovinu. Toliko bez zamjere od jednog roditelja.

361. Naše inače toli uredne i svoje zgrade u dobrom stanju održavajuće časne SS Sv. Vinka upozorio bih na opadajuću žbuku sa ugla zgrade Gundulićeva—Varšavska, gdje bi bilo zaista samo malo truda potrebno da se onaj odrezani ugao (gdje je prije bila poslovnica DD Siod,) stavi u red.

362. U tako zvanoj »Predbašći«, zapravo ali »predpustoši« duž novootvorene treće realne gimnazije u Kušlanovoj ulici, buja korov nemilice, te nas potsjeća, da smo još premalo civilizovan narod. Barem tratinom ili djetelinom zasijati trebalo bi onu plohu. U Bugarskoj takve stvari radi školska mladež za vrijeme satova gimnastike, i s velikom ljubavlju. Oni siju, kose, sade stabla itd., pa i djevojke, a uza to pjevaju. Uz korist koju bi škola i javnost od toga imala, jer bi ono ruglo od drača bilo zamijenjeno ubavim perivojčićem, ne treba smetnuti s uma ni uzgojnu zadaću, koju svako bavljenje prirodninama i njihova njega, pruža za mladu dušu.

363. Umjesto da nemilice poruši divlje, hotentotsko naselje, nagruvano južno od Stadiona, ili barem da postoji »načelno« na tom zakonskom stajalištu, općina gradi tamo kanalizaciju i vodovod, dakle ih prećutno l e g a l i z i r a! Sada će ono naselje ne samo dalje rasti, što vidimo na očigled, već će tamo ostati još 150 godina. I pravo imaju!

364. Graditelju nove velike kuće u Zvonimirovoj ulici br. 82 palo je na pamet načiniti dimnjake tako neobično visoke (preko dva puta od običajne i tehnički potrebite višine!) da to iznakažuje čitavu ulicu. Ona 2 dimnjaka na prednjoj strani strše kao dva r o g a! O tom se svatko može uvjeriti prošeće li onuda. To je zbilja neobičan »ukus«.

365. U staro vrijeme, dok su se kućevlasnici međusobno uprav takmičili, tko će natrpanijom i načičkanijom fasadom primamiti najamnika i tako »prešajbati« susjednog posjednika — bila je prirodna posljedica ne samo kuće pune kojekakvih čiričari-ornamenata i figura od pečene gline ili sadre, već i golemi kontrasti između njih, za čim se zapravo i išlo. Danas je to drugačije: Suvišni je balast sa pročelja nastao, a ide se za stvarnošću i praktičnošću, kod česa dakako ne mislim one rugobe od »kištra«, a la Zakladni blok. Dotle bi stvar bila sasma u redu. Što je ali nepojmljivo, jeste da se prigodom izdavanja građevnih dozvola, odnosno kod fiksiranja načina izgradnje po regulatornom planu, ne predvidi za svaki pojedini BLOK izgradnja posve jednaka, tako da se blokovi dojimlju poput golemih kuća. Kad se može, a i stvarno se danas tako postupa, propisujuć za sve kuće jednaku visinu, kao i način krova, — onda je samo još jedan mali korak tome da se pročelja, ako se danas uopće može o pročeljima govoriti, unificiraju, a ne, košto je danas, da se kuće razlikuju samo sitnim diferencijama kod visine katova (što se onda konačno izjednači kod propisanog nivoa glavnog vjenca), malim razlikama kod prozora i konačno više-manje napadnim obojadisanjem fasade. Ne. Već kad bi prvi od jednog bloka uručio da gradi, trebalo bi ustanoviti TIP, šemu, za sve kuće odnosnog bloka. Dojam, kog bi grad tako činio, bio bi nešto veličanstvena. Od jednog bloka do drugog, tipa bi se mijenjala, grupacije bi bile moguće, i naglašenjem na pr. uglovâ ili sredina blokova, postizavali bi se efekti za gradsku sliku vrlo povoljni, interesantni, bogati. Koli oblici, toli boje mogle bi varirati, isto i eslingeri itd., no sve to samo od bloka do bloka, a ne za pojedine kuće, koje danas u svojoj šarolikosti izgledaju poput pčelinjih košnica, gdje je obojenje nužno radi snalaženja pčela, da si svaka upamti svoje ulijište, (jer kako znamo, uleti li u susjedni, biva napadnuta.)

366. Nuzgredne bi, dakle čisto stambene ulice između glavnih saobraćajnih cesta, trebalo osnivati na međusobnoj razdaljenosti, drugim riječima: širine blokova vazda od 60 do 65 m. Zašto? S jednostavnog razloga, što se tako najbolje spriječava stražnja izgradnja unutrašnjosti blokova, košto je to s uspjehom provedeno na pr. kod izgradnje starog Zbora. Zašto s a m o t a m o? Prevelika udaljenost uličnih linija stvara uprav preduvjete za natrpavanje unutrinje bloka ružnim skladištima, radionicama i kojekakvim barakama, a ekonomski im je izgovor (donjekle i opravdan), da vlasnik mora ovako golemo, duboko, pa prema tome razmjerno skupo zemljište i nekako iskoristiti.

Spomenuli bismo, da ni ono zabarikadiranje kitajskim zidovima čitave sredine bloka, košto u nas uobičajeno, nije nipošto dokaz o našoj uljudbi ili kulturi. U Americi i Australiji, a pače već i u Engleskoj, takovi se prostori unutar bloka ostavljaju (osim malih dvorišta kod svake kuće), posve slobodnima i služe kao lijep, z a j e d n i č k i perivoj, odnosno dječje igralište, daleko od prašine i buke cestovnog prometa, za sve stanovnike odnosnog bloka. Tu se, dašto, iziskuje drukčiji stepen civilizacije nego kod nas, gdje bi već prvog dana nastale borbe između kućnih pomoćnica radi kojekakvih trica, a bome ni »milostivne« ne bi zaostajale, čineć si međusobni dešpet, isprašivanjem sagova kad drugi ručaju itd.

367. Ne znamo čijom je inicijativom nemilice posječena mala šumica što tako lijepu hladovinu sterаše duž Kalvarije kod Sv. Šavera. Nimalo trošna ili bolesna ne bijahu ta stabla, što se najbolje razabire iz preostataka otsječenih panjeva (jer ti nisu iskopani već naprosto otpiljeni i sada tjera iz njih šikara!) pa se vidi na trupcima da su zdravi zdravcati. Umjesto ubave hladovine gustih kestenovih, brijestovih i topolovih krošanja, sada je tamo paklenska žega, koju ni malo ne može ublažiti ono nekoliko posađenih kao prst tankih stabalceta, u ostalom jedan logički nesmisao: sjeći za moć ponovno sadit! A skladna je slika one grupe bjelogoričnog drveća sa crkvom posred njih, za uvijek, ili bar za svojih 80 godina poništena. Čemu?

Tom bismo prilikom zapitali: kako se moglo trpjeti, da je na onom uskom komadiću zemlje između Naumove ulice i crkvenog parka, nikla ona divlja kuća, tako reći na očigled komisije koja je se ondje bavila na platou Cmroka? Kuhinja i z a h o d te kućice gledaju i z r a v n o na Kalvariju, a zahodna jama je od Svetog kipa udaljena najviše kojih 10 koračaja, a možda i manje! Crkva je lijep barokni spomenik iz 17 vijeka, pa već kao takav mora da uživa zakonsku zaštitu, ne gledeć na kršenje propisa d i v l j o m izgradnjom uopće, i na to, da kućica priječi vidik na crkvu.

368. Trebalo bi pripaziti na to, da se nekakvim surovim »šajbama« iznakažena t. zv. laterna na Dvercima, koje su imale poslužiti kao surogat svjetionika za vrijeme dana Jadr. Straže, — opet što prije otstrane. Bi i onako bilo ponajbolje, da se čitava ta košnica, postavljena sredinom 19 vijeka, uopće odanle makne, i, k a k o s m o t o v e ć u o v i m č l a n c i m a p r e d l a g a l i, kula uspostavi po starom svom licu, kakvo bijaše kroz mnogo vjekova, tj. u glavnom slično kao Kamenita Vrata i (stari) Popov toranj, samo su Dverce imale krasan, visok nastavak ili recimo »laternu«, nu sasma drugojačiju no što je ova »fajerverska« iz 19 vijeka, koja je onako doslužila.

369. Na lijepim, stilski sredovječnim lusterima kod Sv. Marka manjkaju po gdjekoje žarulje-svijeće, odnosno ne manjkaju sasvim, već su ili dogorjele ili preslabo ušarafljene u vijak, odnosno grlce.

370. Minijaturno tungusko seoce pruža se poprijeko Samoborske ceste neposredno iza istoimenog kolodvora, pa čak do Kranjčevićeve ulice i dalje. Nazivlje se zvučnim imenima: Lukavečka, Rakovečka i Vrbovečka ulica. »Ulica« je samo eufemizam, jer su to puteljci od cca 1 do 1 i pol metra širine. Izgled tih baraka je tako jadan, da su takovi pače među samim divljim naseljima naše periferije rijetki!

371. Prvo što se desilo dvima, od nedavno nas posjetivših Švedskih učiteljica kad stupiše na gradsko tlo, bijaše to da su ih džepari okrali, otevši im iz putnih ručnih torbica oko 20 hiljada dinara. Doduše u čekovima, koji ne važe u opće bez pripadajućeg pašoša, te su time za lopova ne samo potpunoma neuporabivi, već i stupicom, po kojoj će se, — daj Bože, — uhvatiti i privesti zasluženoj egzemplarnoj kazni! Sve je to »lijepo« kako se kaže, ali da je tim damama put u Jugoslaviju pokvaren, ako ne i onemogućen, jer se bez novaca nastavit neda, jasno je. A jednako i o g r o m n a a n t i r e k l a m a za naš turizam i naš grad uopće, kog će ta grupa od 30 švedskih intelektualaca opisati onako, no-, recimo onako, kako nebismo nitko od nas zaželjeli ni našem neprijatelju a kamo li prijatelju. Dosta žalosno. Bilo bi sasma dobro, kad se i opet posvuda postavljali natpisi u različitim jezicima: Čuvajte se džepara!

372. Naš marni gradski XII otsjek koji inače vodi revno brigu da udovolji svim zahtjevima cesta u okviru raspoloživih proračunskih mogućnosti, izgleda, je nekako

posve zaboravio na gornju Vlašku ulicu, komadićak srednjega vijeka koji se kao nekim čudom spasio do u naše dane. Istinabog, tamo se redajući birtija do birtije iz kojih pogdjekad izlaze višemanje nažveglani purgari, ali to mislimo ne bi smjelo biti zaprekom da se možda iz obzira prema njihovoj labilnoj ravnoteži, ne pristupi izvedbi asfaltnih pješačkih nogostupa. Barem na sjevernoj strani, koja kako eto čusmo, imade da — usuprot ranijoj osnovi za rušenjem, — ostane kaka je danas, dakle sačuvana, bilo bi vrijeme da se pomišlja na zamjenu onih starih kamenitih ploča, jednim valjanim, savremenim pločnikom, pa bilo sad makar i na način košto je južno izveden, kockicami.

373. Opasno stanje u kojem se nalazi već godinama, ne! već decenijama onaj munjovod na zgradi gradske vijećnice u Kuševićevoj ulici, morao bi ipak napokon potaknuti mjerodavne da one žice dadu spojiti. Kad ne bi bilo uopće nikakvog munjovoda, opasnost bila bi stvarno kud i kamo manja, nego li kad je u neispravnom, pogibeljnom stanju. Blaženi Benjamine Frankline, pokoj ti duši.

374. Ne bi bilo zgorega, da se na onom zaravanku kraj ulaza u vilu Rajn, na Gvozdu tuškanačkom, gdje su iza posljednjeg terenskog odrona izvedeni oni potporniji od betona, postave jedno dvije klupe. Zašto? Teren je zgodan, mjesto mirno i ko stvoreno za počinak s pogledom na dio starog Gričkog grada. U ostalom, ako se ne varamo, tamo su već i postojale lijepe klupe sa nekom vrsti stola, gdje su đaci bubali, što je međutim kod one terenske nezgode odanle bilo maknuto dok su se izvodili osigurateljni radovi drenažiranja. Ali sad?

375. Da je netko podupro na pr. potpornjima onu debelu granu kod prastarog glasovitog kestena na Kaptolu br. 7, ne bi se bilo desilo, — košto žalibože sad, — da je čitava golema i baš još prednja grana debla, koje već preko 2 stoljeća prkosi vremenu, — slomila se i oborila na tle, ostavljajuć tako žalosnu prazninu u krošnji. Trebalo bi, mislimo, bar sad još preostale grane pred sličnim nepogodama zaštititi. Jer što su stoljeća izradila, treba i stoljeća da se opet nadomjesti.

376. Kad bi poštansko-telefonska uprava nadomještavala po nekim divljacima kradene imenike iz javnih govornica, to bi doduše erar koštalo nekoliko, (recimo po komadu 5 do 8) dinara, ali bi takav izdatak u svakoj ćeliji bio jamačno i s t i d a n na telef. taksama, dakle u 5 do 8 razgovora, nadoknađen. Pa valjda bi se ti kulturni »ljubitelji« doskora saturirali, prestali odnašati imenike, a ostao bi golem prirast na taksama. Jer doista, t a d a bi se govornice doista i rabile. Danas ih ne samo nijedan stranac uopće ne može da rabi, već niti domaći, ako ne telefonira slučajno kome poznatome, čiji broj znade napamet. U ostalom bi mogli imenici baš za javne ćelije biti štampani na pr. na žutom ili crvenom papiru, napadno različitom od onog za opću uporabu tj. koji se mogu kupiti, pa bi na taj način prošla volja tim lopovima da si prisvajaju javne tel. knjižice, jer bi ih morali stalno brižno sakrivati pred drugima, a i pred samim sobom, jer bi boja tih svezaka stalno svakome dovikivala: »Ukraden sam iz javne telefonske ćelije!«

377. Vinogradska se cesta imade spojiti sa gornjim zavojem Hercegovačke jer je taj spoj ne samo vrlo koristan, već i potreban pa i predviđen starim i novim regulacionim planom. Pa ipak se ništa ne miče, a ona suzina na početku, kod Šviglina već godinama stoji i čeka. Na što? Tamo se sad razvija lijepa građevna djelatnost. Jadranska se ulica izgrađuje vrlo ukusnim modernim vilama, a spoja nema, jednako kao ni osnovanog stubišta iz Vinogradske na Hercegovačku, umjesto kojeg sad služi nekakav ružan i dosta

opasan provizorij, jer je za jednoga ne-atletičara teško prohodan. Isto bi po našem mišljenju trebalo spojiti Andrijevićevu ul. sa t. zv. Višnjicom iza stolarske radione gosp. Pavline, jer danas se na Višnjicu zbog one strašne strmine vozilima nemože doći.

378. U Pragu smo za vrijeme Svesokolskog Sleta vidjeli, a tamo je to, košto i u mnogim velegradovima kulturnog evropskog Zapada odavna običaj, da se i pse smije uzimati sa sobom na tramvaj, plativši naravski za njih »pesju« kartu, koja stoji polovicu obične cijene i koja se na pr. cucku zatakne za ogrlicu, radi kontrolora. Uslov je: da se pas odgojeno ponaša, da se šćućuri pod noge svom gazdi i da se uopće učini što manje primjetljiv. Nitko, dabome, ne smije više od jednoga psa uzeti sa sobom. Ako pas iole n. pr. pokaže se na »spaćku« putnicima, mora i on i gazda na slijedećoj stanici sići s kola. Tamo se ne događa košto kod nas, da nastaju na pr. nezgodne situacije nekome, kome se veoma žuri, stanuje podalje od centra, imade tramvajsku prugu pred nosom, a neće, ili možda i ne može ikome da ostavi psa na čuvanje. Taj mora da klipše pješke, na pr. po nevremenu, pljusku, bljuzgavici itd., što je nezgodno uzmimo za jednu stariju damu. Zašto smo i u t o m toli zaostali?

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Solovljeva ul. br. 16. — Uredništvo i uprava Ilica br. 28/II. kat. Tel. 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. br. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta 47. — Za oglasni dio odgovara Lukac Ivan, Padovčeva ul. br. 9.